

SOSIALØKONOMEN

4

APRIL 1961

AV INNHOLDET:

Effektivisering
i statsadministrasjonen

Arbeidsforenkling

Langtidsprogrammet 1962—1965

Kryssløpsanalyse
av økonomisk vekst

Boligen i samfunnsøkonomien

SOSIALØKONOMEN

Tidligere Stimulator

Utgitt av Sosialøkonomisk Samfunn

Nr. 4 - 15. årgang - april 1961

Medlemskap forplikter

Sosialøkonomisk Samfunn holdt sin årlige generalforsamling i slutten av mars. Som vanlig var valg av tillitsmenn et hovedpunkt på dagsordenen, og som vanlig var valgkomiteens innstilling sendt ut til medlemmene på forhånd. Uvanlig var det imidlertid at valgkomiteen hadde vært nødt til å legge fram en innstilling som begynte slik: «Formann: Ingen kandidat.»

La oss straks innskyte at på generalforsamlingen ble saken løst på aller beste måte ved at den sittende formann — som hadde frasagt seg gjenvalg — erklærte seg villig til likevel å stå ett år til. Til tross for denne lykkelige utgang synes vi det er grunn til alvorlig bekymring når en valgkomite — etter ukers intense bestrebelser — ikke kan finne noen blant foreningens medlemmer som er villig til å la seg stille som formannskandidat.

Tillitsmannskriser er ikke noe nytt fenomen. Det har hendt et par ganger i Sosialøkonomisk Samfunns historie at foreningen for en tid har sovnet helt inn på grunn av mangel på arbeidsvillige tillitsmenn. Det skjedde imidlertid i tider da foreningens virksomhet var av en slik karakter at et par års avbrudd ikke hadde de uopprettelige skadevirkninger det vil le medføre om man i dag skulle komme i samme situasjon. Nå tror vi egentlig ikke det er særlig fare for at noe så drastisk skal skje. Men det sier seg selv at Sosialøkonomisk Samfunn ikke vil kunne løse de oppgaver foreningen er blitt tillagt, dersom medlemmene ikke er rede til å gjøre en innsats i styrer og komiteer. Medlemskap medfører visse forpliktelser, og en av dem er villighet til å motta tillitsverv. De færreste av slike verv krever mer tid enn hvem som helst kan avse.

Det siste gjelder riktignok ikke formannsvervet i Sosialøkonomisk Samfunn, som utvilsomt er særdeles tidkrevende. Før eller siden vil det sikkert tvinge seg fram administrative forandringer som kan føre til en avlastning for hovedstyrets formann. Tanken

om å ansette en forretningsfører for Samfunnet i fast halv- eller heldagsstilling har vært diskutert mange ganger, men foreningens økonomi har hittil vært en uovervinnelig hindring, og vil fortsette å være det inntil medlemstallet kommer betraktelig høyere enn i dag. Også her har medlemmene en forpliktelse, nemlig til aktiv innsats for å øke medlemstallet. Men hvor mange av Sosialøkonomisk Samfunns medlemmer har noen gang lagt to pinner i kors for å verve et nytt medlem til sin forening?

Og mens vi er inne på Samfunnets økonomi, vil vi til slutt feste oppmerksomheten ved at hovedstyrets siste årsberetning oppgir utestående kontingentrestanser til 7 000 kroner. Det er naturligvis et meningsløst stort beløp, og alle som føler seg medskyldig i at det ligger så høyt, bør straks lette sin samvittighet pr. postgiro. Forpliktelsen til å betale kontingent i rett tid skulle selv det mest passive medlem kunne oppfylle.

Professor Frisch jubilerer

Den 1. juli i år er det 30 år siden Ragnar Frisch ble utnevnt til professor ved Universitetet i Oslo. I den anledning har Sosialøkonomisk Samfunn — etter forslag fra studentene i Frederiksgate 3 — tatt initiativ til å få malt et portrett av professor Frisch, og dette vil bli overrakt Universitetet som gave ved årets septemberfestligheter. Det er nedsett et finansieringsutvalg, som i disse dager har sendt tidligere og nåværende elever av professor Frisch en innbydelse til å yte bidrag til finansieringen av gaven. Vi føler oss ganske forvisset om at enhver økonom som har sittet foran professor Frisch's kateter vil benytte denne anledning til å gi uttrykk for sin takknemlighet og respekt.

Siden sist

Gjenvalg i E. L.

Professor Knut Kolsrud ble gjenvalgt som formann i Embetsmennenes Landsforbund på årsmøte 10. april. Styret består ellers av rektor A. St. Langeland (nestformann), byråsjef T. Nesheim, kallskapellan G. Hille, overingeniør Leif Nordstrand, reservelege Odd Grønvik og forsker O. Blichner.

Embetsmennenes Landsforbund har nå ca. 13 000 medlemmer eller rundt halvparten av medlemsmassen i Norges Akademikersamband.

Sosi-A-tetsnytt

Kåre Ofstad (c.o. 1934), byråsjef i Statistisk Sentralbyrå, har fått et FN-opdrag som statistisk rådgiver i Afrika, knyttet til ECA i Addis Ababa.

Christian Sommerfelt (c.o. 1939) er tilsatt som administrerende direktør i Christiania Spigerverk.

Svein Nordbotten (c.o. 1952) er utnevnt til byråsjef i Statistisk Sentralbyrå.

Mikael Selsjord (c.o. 1952) er utnevnt til byråsjef i Statistisk Sentralbyrå.

Ole Vatnan (c.o. 1952) har gått fra konsulentstilling i Veidirektoratet til Samferdselsdepartementet.

Odd Hekland (c.o. 1954), har sluttet i Prisdirektoratet og tiltrådt konsulentstilling i Departementet for familie- og forbrukersaker.

Reidar Stenseth (c.o. 1956), sekretær ved Sentralregisteret for sjømenn, er tilsatt som adjunkt ved Skiens høyere almenskole.

Blir Staten utkonkurrert?

Aftenposten kommenterte 5—4 den lønnsstatistikk for sosialøkonomer som ble offentliggjort i forrige nr. av Sosialøkonomen, og skriver bl. a. om konkurransen mellom Staten og det private næringsliv om sosialøkonomisk arbeidskraft:

«At Staten hva fortjeneste- og avansementmuligheter angår ikke kan følge med i konkurransen om sosialøkonomisk arbeidskraft, er også interessant i lys av den nuværende tendens til øket maktkonsentrasjon i forvaltningsorganene. Det er meget mulig at det private næringsliv hittil ikke har fått bedre akademikere enn Staten, men det er også klart at Statens evne til å konkurrere om god arbeidskraft avtar samtidig som at dens behov for den samme arbeidskraft tiltar på grunn av økende ansvar for embedsmennene.

På grunn av fortjeneste- og avansementsforskjellen vil det være en tendens til at drivende embedsmenn søker seg til eller blir «kjøpt av private». Det kan være bra for de bedrifter som får tak i folkene, men det kan også være farlig for næringslivet som helhet hvis det resulterer i et senket faglig nivå innen embedsverket. Den motsatte tendens — at fremragende akademikere søker seg fra privat virksomhet til mellom- og sjefsstillinger i statsforvaltningen — eksisterer knapt og det er usedvanlig beklagelig såvel for Staten som for næringslivet. Det er jo alltid en ubetinget fordel om folk som skal treffe avgjørelser vedrørende bedriftslivet, har et mest mulig intimt og «inside» kjennskap til det samme bedriftsliv. Også næringslivet burde derfor være interessert i at Staten ikke sakker langt etter i konkurransen om den akademiske arbeidskraft».

Nyordning av aktuarstudiet

I mars ble det fremmet proposisjon til Stortinget om lov om aktuareksamen og forsikringsteknisk eksamen ved Universitetet i Oslo. Den nye studieordningen tar sikte på å redusere normal studietid fra 7—8 år til 5½ år. Videre foreslås at det skal bli adgang til å ta en mindre eksamen, forsikringsteknisk ek-

samen, som normalt skal kunne gjennomføres med en studietid på 2½—3½ år.

Aktuarstudiet skal omfatte fagene matematikk, statistisk metodeleære, forsikringsmatematikk og sosialøkonomi. Studiet til forsikringsteknisk eksamen omfatter visse emner under disse fag.

Betal skyldig medlemskontingent!

Medansvar i planlegging og bedre informasjon stimulerer til økt effektivitet

Utbygging av samarbeidet i offentlige virksomheter

Cand. oecon. Bjørn Fedje har i flere år vært sekretær i Sentralrådet for drifts- og produksjonsutvalg i statens virksomheter. Disse utvalgene har som hovedformål å arbeide for økt effektivitet, og vi har brakt i erfaring at det skal legges større vekt på denne virksomheten i årene framover. Sosialøkonomen har hatt en samtale med Fedje om hvilke problemer man møter i arbeidet med å øke effektiviteten i statsforvaltningen.

— La oss først se litt på hvordan det samfunnsmessig stilles krav til effektivitet i statlige virksomheter, sier Fedje innledningsvis. Noen særlig epokegjørende synspunkter blir det kanskje ikke, men det kan vel være nyttig med noen «hverdags-tanker for menigmann» også i et slikt fagblad som Sosialøkonomen.

Som en ramme for den videre samtalen kan vi tenke oss tre firkanter som representerer henholdsvis: A statlige virksomheter, B lovgivende og bevilgende myndigheter og C publikum, organisasjoner, m. v.

For at en virksomhet skal kunne drives effektivt må den ha en klar målsetting, programmer eller planer for hvordan målsettingen skal nås, en hensiktsmessig organisasjonsoppbygging med et sett av stillinger eller klart definerte jobber og ikke minst lokaler, utstyr og hjelpemidler. Men for at det hele skal kunne funksjonere, må det *ledelse* til.

— Kan De gå nærmere inn på hva De legger i begrepet ledelse?

— Ledelse er ikke bare et begrep, det gjelder mennesker og de oppgaver mennesker i ledende stillinger har. Bak alle de tre firkantene står det menneskers tanker og handlinger. Synet på hva en skal legge i begrepet ledelse har derfor vekslet gjennom tidene. Stort sett kan vi si at lederens oppgaver består i å planlegge, skaffe tilveie, sette i verk (gi ordre, få ting til å skje) og kontrollere. Disse fire hovedfunksjonene dekker selvsagt en rekke store og små oppgaver alt etter hvilket trinn i organisa-

sjonen vi betrakter. Om jeg får lov å ty til geometrien igjen, så kan vi tenke oss en virksomhet som en pyramide med en firkant under. Pyramiden representerer ledelsen og firkanten under «de ansatte». Det er alminnelig å dele ledelsen i 3 skikt: toppledere, ledere i mellomskiktet og det vi kaller førstelinjes arbeidsledere.

— Men denne pyramiden er vel ikke den samme for alle virksomheter?

— Nei, det er klart at bak denne pyramiden kan det skjule seg de sindrigste organisasjonsmessige oppbygginger. En virksomhets effektivitet er i høy grad avhengig av organisasjonsoppbyggingen, men det vil føre for langt å gå nærmere inn på dette problemet. Utgangspunktet for all slik oppbygging er vel at en leder ikke kan gjøre alt selv, men må få ting til å skje gjennom andre. Han må overlate myndighet og ansvar for visse funksjoner til andre som er spesialister på disse feltene. Etter hvert som en leder kommer høyere og høyere opp i administrative stillinger må han avspesialiseres. Han kan ikke fortsatt være fagspesialisten, men må være «spesialist i å koordinere spesialister».

— Og dette har stor betydning for effektiviteten?

— Ja, her tror jeg vi har et effektivitetsproblem av dimensjoner i staten, og for den saks skyld også i næringslivet for øvrig. Lederne er i for stor grad fagspesialister og har ikke forståelsen for og nok lærdom i å administrere. Det er heldigvis en stigen-

de erkjennelse for at lederfunksjonen må styrkes i alle trinn, og det satses mye på å dekke opplæringsbehovet, men det står mye igjen.

— Hva med forbindelsen mellom ledelsen og «de ansatte»?

— Enkelte har kalt dette for konfliktsfæren. I dag er det ikke så alminnelig med arbeidskonflikter, men vi behøver ikke gå svært mange år tilbake før vi støter på store konflikter som kostet atskillige tapte arbeidsdager, hvilket igjen var en påkjenning på næringslivets effektivitet.

Forholdet mellom «ledelsen og de ansatte» har gjennomgått store endringer. Den nye avtalen om Samarbeidsutvalg ved statens virksomheter er en milepel i denne utviklingen. Vi kan kanskje snakke om tre faser i utviklingen når det gjelder synet på ledelsens forhold til de ansatte.

— Og hvordan vil De karakterisere første fase?

— Ved slutten av forrige århundre og i begynnelsen av dette så var det vel en dominerende oppfatning at ledelsen var ansvarlig for å organisere virksomheten ut fra rene økonomiske synspunkter. Synet på de ansatte var temmelig hardkokt, de måtte ledes og kontrolleres ut fra virksomhetens harde økonomiske motiv, mennesket var av naturen lat, arbeidet minst mulig og bare for penger. I denne perioden var det mange konflikter. Hard ledelse førte til harde fagforeninger, streik, krav og uro m. v. Svak ledelse kunne etter datidens oppfatning føre til økt kravmentalitet, slapphet osv.

— Hva så i neste fase?

— Som en reaksjon på de mange konfliktsituasjoner fikk vi en trivsels- og velferdsbevegelse. Individet og grupper av mennesker måtte settes i sentrum og ikke bare penger og produksjon. En antok at produktiviteten økte med trivselen og det ble satset mye på velferdstiltak. Ledelsen skulle ikke hardt og kraftig drive virksomheten, men ut fra synet at mennesket var skapende og villig, mente en at informasjon og veiledning var det avgjørende.

— Er ikke dette synet fortsatt dominerende?

— Pendelen hadde vel svinget for langt i retning av «velferdssynet», og da resultatene lot vente på seg, fikk vi i midten av 1950-årene en kraftig reaksjon fra enkelte. Pendelen har begynt å svinge tilbake, og vi har en del som i dag vil gå temmelig langt i retning av hardkokte synspunkter på ledelse, personalforvaltning osv. Det ropes fra enkelte på «den sterke mann» i bedriftslivet. Vi kjenner de samme strømmer i offentlige virksomheter. Det hevdes at statlige virksomheter er ineffektive og at det må «ryddes kraftig opp». Men i grunnen er det lite konkret som kommer frem, og det er sikkert ikke så galt som enkelte hevder.

— Men det er vel sikkert at effektiviteten i statlige virksomheter stort sett kan heves og enkelte steder også heves betraktelig?

— Ja, det er nok riktig, men hvordan? Det er et stort problem. La oss tenke på de tre firkantene våre igjen. Mellom dem går det informasjons- og ordrestrømmer. Det hele henger temmelig intimt sammen.

— Kan De illustrere dette nærmere?

— La oss ta utgangspunkt i den firkant som omfatter publikum, organisasjoner m. v. Som borgere i et demokratisk samfunn er vi gjennom politiske og faglige organisasjoner, valgstemmerett osv. med på å fastlegge den samfunnsmessige målsetting og planer og programmer på de forskjellige felter (økonomiske, kulturelle osv.). Gjennom de forskjellige kanaler tilkjennegir vi vår mening, f. eks. ved et stortingsvalg ved å gi vår stemme til et parti, eller innen et parti ved behandlingen av partiets program. Også her har det funnet sted en veldig utvikling. Det at vi i dag formulerer en samfunnsmessig målsetting for de forskjellige felter har bakgrunn i en lang utvikling både rent vitenskapelig og menneskelig. Ja, kanskje mest på det menneskelige plan. Det at vi i dag er med på å bestemme målsettingen betyr også at vi blir medansvarlige for at den blir oppfylt. Her ligger kanskje den viktigste faktoren når det gjelder effektivitetsspørsmålet. Føler vi og våre organisasjoner oss i tilstrekkelig grad medansvarlige og er vi tilstrekkelig informert om de krav og forventninger som stilles til oss? Personlig tror jeg det skorter en god del på det.

— De mener med andre ord at informasjonsstrømmen mellom firkantene våre er for dårlig til å få en effektiv gjennomføring av planene. Men hva med målsettingen og planleggingen? Er målsettingen klar og er planleggingen tilstrekkelig utbygd?

— Det er firkant B, dvs. de lovgivende og bevilgende myndigheter, som formulerer den økonomiske målsetting for «bedriften Norge». For å gjøre det enkelt kan vi si at den generelt går ut på:

- full sysselsetting
- rask utbygging av produksjonen
- rimelig inntektsfordeling

Denne målsettingen er grei og er nok tilstrekkelig klar for de fleste av oss.

— Men hva med planleggingen?

— Ja, der står vi etter min mening vesentlig svakere. Det økonomiske system vi arbeider under, kan vel grovt karakteriseres ved å si at vi holder fast ved liberalismen og prøver å balansere oss frem (oppfylle målsettingen) ved hjelp av penge- og finanspolitiske tiltak. Bevares, vi arbeider også med økonomisk planlegging, men hittil vil jeg si at vi

(Forts. side 22).

Rasjonalisering i statsadministrasjonen

R-direktoratets mål og midler

Den 20. november 1945 oppnevnte statsministeren en rasjonaliseringskomite — R-komiteen — som fikk som mandat blant annet å undersøke og avgi innstilling om den indre, tekniske administrasjon av statens kontorer. I sin innstilling av 15. juni 1946 foreslo komiteen å opprette Statens organisasjons- og rasjonaliseringskontor.

Den 1. oktober 1948 ble Statens rasjonaliseringsdirektorat opprettet, stort sett i samsvar med komiteens forslag. Rasjonaliseringsdirektoratet er direkte underlagt finansministeren. Direktoratet ledes av et råd, Statens rasjonaliseringsråd, som er styre for direktoratet og rådgivende organ for finansministeren. Direktoratets daglige virksomhet ledes av en direktør som er tilsatt på åremål.

I R-direktoratets instruks, som er fastsatt ved Kongelig resolusjon av 25. november 1949, er direktoratets formål uttrykt slik:

«Statens rasjonaliseringsdirektorat har til oppgave å forestå undersøkning, planlegging og hjelp til gjennomføring av tiltak for å gjøre statsadministrasjonen mest mulig enkel, effektiv og økonomisk.»

Fra starten av er det forutsatt at direktoratet skal være et rent rådgivende organ. Det skal ikke gi direktiver til de ansvarlige ledd innenfor statsadministrasjonen. De enkelte ansvarlige ledd har selv det fulle ansvar for effektiviseringsarbeidet innenfor sine områder.

Direktoratets arbeidsoppgaver.

R-direktoratet har følgende 4 arbeidsoppgaver:

1. Å planlegge, organisere og samordne rasjonaliseringsarbeidet i statsforvaltningen.
2. Å løse organisasjons- og administrasjonsspørsmål i den utstrekning dette fra et helhetssynspunkt er ønskelig.
3. Å organisere opplæring i statsforvaltningen, i første rekke på fagområder som er av særlig betydning for effektiviseringsarbeidet.
4. Å stimulere interessen for og gjennom opplysningsvirksomhet øke kjennskapet til effektiviseringsarbeidet i statsforvaltningen.

1. Planlegging, organisering og samordning

Direktoratet har til oppgave å utrede spørsmålet om i hvilken utstrekning og på hvilken måte rasjonaliseringsarbeidet bør bygges ut ved de enkelte grener av statsforvaltningen. Rasjonaliseringsarbeidet bør foregå i så nær tilknytning som mulig til vedkommende institusjon. I de største institusjoner vil det være behov for egne, permanente rasjonaliseringsorganer. I mindre institusjoner må man finne andre løsninger, som sikrer at rasjonaliseringsarbeidet blir ivarettatt på en systematisk og kontinuerlig måte.

Under organiseringen av arbeidet er det også naturlig å nevne Den sentrale forslagsordning som er opprettet for de deler av statsforvaltningen der det ikke finnes egne forslagsordninger. Den administreres av R-direktoratet. Det er oppnevnt et eget premieringsråd og tilsatt en sekretær for arbeidet med forslagene.

2. Løsning av organisasjons- og administrasjonsspørsmål

Virksomheten på dette felt faller i følgende hovedgrupper:

- a) Statsforvaltningens organisasjon. — Eksempler på arbeidsoppgaver innenfor dette området er: Utskillelsen av arbeid fra departementene til direktorater og fagstyrer utenfor departementene; desentralisering og delegasjon av avgjørelsesmyndighet; funksjonell spesialisering av organisasjonen innenfor større administrasjonssenheter.
- b) Effektivisering av økonomifunksjonen i større institusjoner og etater.
- c) Effektivisering av personalforvaltningen.
- d) Andre spørsmål av felles interesse for store deler av statsforvaltningen. — Her er det særlig de vanlige kontorfunksjoner som har størst betydning.
- e) Effektiviseringstiltak som forutsetter samarbeid mellom flere institusjoner og etater.
- f) Større effektiviseringsundersøkelser og tiltak i enkeltinstitusjoner og etater.

3. Organisering av opplæring

Direktoratet legger stor vekt på opplæringsvirksomheten som et middel til å stimulere statstjenestemennenes interesse for og evne til effektiviseringsarbeid.

Direktoratet arrangerer 3-ukers kurs i administrasjon for høyere tjenestemenn og tar sikte på minst et kurs av denne type hvert år. Det har også arrangert kurs i økonomi- og regnskapsspørsmål for tjenestemenn i de etater som deltar i Økonomiutvalget. Ellers gjennomfører direktoratet til stadighet kurs på en rekke områder: Kurs i arbeidsforenkling, kontororganisasjon, blankettorganisasjon, kontortekniske hjelpemidler, kurs i maskinskriving og arkivorganisasjon, i språkformulering osv.

4. Informasjon

Også informasjonsvirksomheten har en bred plass i direktoratets arbeid. Det viktigste regelmessige informasjonsmiddel er «Administrasjonsnytt», som utkommer 6 ganger pr. år. Direktoratet har en egen konsulent som tar seg av tjenesten. Han redigerer

«Administrasjonsnytt», holder kontakt med presse og kringkasting osv. Direktoratet utgir «Hvem svarer på hva i Staten» og serien «Søkelyset mot —».

Direktoratets seksjon for intern dokumentasjon har som oppgave å gjennomgå all aktuell litteratur innenfor området organisasjon og effektivisering. Det viktigste stoffet blir klassifisert og oppbevart systematisk i et arkiv for internt bruk i R-direktoratet og for utlån.

Direktoratets arbeidsmetoder.

R-direktoratets arbeidsmetoder er stort sett de samme som nyttes i alt moderne effektiviseringsarbeid.

Undersøkelsesteknikken er i prinsippet enkel og logisk. Man klarlegger først formålet med det arbeidet som skal undersøkes. Så studerer man hvordan arbeidet er fordelt på avdelinger, kontorer og personer, hvordan arbeidsmetodene er og hvilket utstyr og hvilke hjelpemidler som nyttes. Vanskelighetene på undersøkelsesstadiet er å bestemme hvilke områder man bør ta fatt på først, hvor detaljert man skal gå til verks på de ulike stadier av under-

søkelsen, og å ordne og systematisere det innsamlende materiale.

Dette materiale blir så kritisk gjennomgått og vurdert, og det utarbeides forslag i samarbeid med dem som skal lede og utføre arbeidet. Deretter kommer gjennomføringsfasen, som ofte er den vanskeligste og som kan fordre stor personlig innsikt og forståelse.

Selve arbeidsformen kan variere meget fra oppdrag til oppdrag. Undertiden er det enkeltmanns-utredninger, andre ganger skjer arbeidet i forbindelse med et mer eller mindre formelt utvalg. I alle tilfelle legges det stor vekt på å komme i nær kontakt med de ansvarlige myndigheter så tidlig som mulig. Utvalg egner seg som regel dårlig for utrednings- og analysearbeid og bør derfor ha spesiell hjelp til dette.

Som et sammendrag kan en si at effektiviseringsundersøkelser må baseres på en spesiell teknikk. De må nøye planlegges og den som foretar utredningsarbeidet må ha de nødvendige kvalifikasjoner og tilstrekkelig tid til å innhente data og analysere disse.

Opprettelse av skrivestuer i departementene

foregår for tiden i R-direktoratets regi.

Det er delte meninger om nyordningen.

Rasjonaliseringsleder Ola Bonnevie i «Administrasjonsnytt»:

Den administrative ordning av kontorarbeidet i departementene og de større direktoratene er under omlegging. Mens en tidligere hadde en ordning med selvforsørgende kontorer som selv utførte forværelsestjeneste, arkiv- og skrivearbeid m. m., skal skrivearbeidet og arkivarbeidet nå skilles ut fra de enkelte kontorer og samles pr. avdeling eller departement. De mange små kontorene, med et gjennomsnitt av 3—4 saksbehandlere, skal ikke lenger ha egne forværelser.

Omleggingen er i full gang, og over halvparten av departementene arbeider nå etter den nye ordning.

Hvilke fordeler anføres som argumenter for oppretting av skrivestuer?

For det første oppnår man bedre utnytting av arbeidskraften. Det blir arbeidet mer kontinuerlig, det blir mindre avbrytelser og det blir

spesialisert arbeid, med de fordeler dette fører med seg.

Det kreves både instruksjon og kontinuerlig praksis i maskinskriving og stenografi om en skal ha full nytte av de spesialister en har ansatt. Det er altfor lite erkjent at maskinskriving er et fag, en spesialitet, og at det derfor er fornuftig å la fagfolkene konsentrere seg om sitt spesielle arbeid. Både kvalitativt og kvantitativt byr derfor skrivestuen på fordeler.

Kvantitative fordeler får en dessuten ved at en kan få en rasjonell arbeidsdeling når en har etablert skrivestuer. Når man sprer skrivearbeidet til en rekke små forværelser, vil periodisk — ofte konstant — tomgang vanskelig kunne unngås.

Er arbeidsmengden varierende, vil en med små skriveenheter ofte komme i tidsnød. Med skrivestuer vil både tomgangen og vanskene med variert arbeidspress reduseres betraktelig.

At skrivestuen virker mer elastisk ses for øvrig også når en

står over problemer ved sykdom, ferier og liknende.

Skrivestuer byr også på en annen viktig fordel: Med den ofte mangelfulle og altfor korte opplæring de nyansatte maskinskrivere har, vil det være et sterkt behov for videreopplæring og instruksjon.

Når skrivearbeidet er spesialisert, vil det være naturlig å ha en sentral, faglig ledelse av arbeidet. Tidligere var skrivearbeidet underlagt byråsjefer som vanligvis hadde begrenset kjennskap til maskinskriving.

En førstedame eller arbeidsleder vil kunne tilpasse arbeidet etter de enkelte maskinskrivers kvalifikasjoner og forhindre at man utvikler en feil skriveteknikk.

Også standardiseringsmulighetene er større når en har skrivestuer. Standarder for utstyr og skrijving m. m. vil i det lange løp bidra til en effektiv og økonomisk administrasjon. Normer for brevoppstilling og liknende vil og-

(Forts. side 18).

Arbeidsforenkling

Av cand. oecon. Finn A. Samuelsen

Arbeidsforenkling er et begrep som stadig flere stifter bekjentskap med. Vi skal i denne artikkelen gjøre rede for den metode en vanligvis bruker når en skal forenkle et arbeid. Metoden i seg selv er enkel og kan brukes av alle.

Det at metoden er enkel og kan brukes av alle er meget viktig, fordi det svært ofte er slik at de som til daglig utfører et arbeid selv, eller har til oppgave å passe på at andre utfører det, har de beste forutsetninger for å forenkle selve arbeidsprosessen. Dette gjelder uansett om arbeidet foregår i et verksted eller på et kontor, om det dreier seg om intern eller ekstern transport, osv. Det avgjørende er at vi lærer oss til å se på arbeidet fra en annen synsvinkel. Til daglig legger vi nok an på å gjøre arbeidet vårt så godt som mulig, men vi tenker ikke så mye på om vi gjør det på den enkleste måten.

Oftre kan midlertid det arbeidet vi selv utfører virke fornuftig og greitt, men vårt arbeid er bare et ledd i et hele, og det kan da i verste fall hende at deler av det vi gjør faktisk er overflødig. Ikke alltid er det så ille som i et tilfelle jeg nettopp opplevet: Lagerformannen i en større og forøvrig meget velordnet engrosbedrift førte blant annet en bok for en viss type utleveringer. Han hadde ikke bruk for disse opplysninger selv, men førte boken av hensyn til frk. A på kontoret, som hver måned fikk boken sendt opp. Da frk. A ved en tilfældighet ble spurt hva hun brukte boken til, svarte hun: «Jo, jeg reviderer den for lagerformannen, og sender den ned igjen til ham.»

La oss se nærmere på hvordan en angriper et arbeidsforenklingsproblem.

Arbeidet kan deles i fire trinn:

Kartleggingen.

Analysen.

Finne ny arbeidsmetode.

Gjennomføringen.

Kartlegging.

Denne går ut på at en i detalj studerer arbeidet slik det utføres i dag. En følger da gjerne et bestemt arbeidsstykke, og ser hva som skjer med det. Kartleggingen er meget viktig, og en må derfor ikke nøye seg med annenhåndsopplysninger, men søke opplysningene hos dem som utfører operasjonene.

Alle de opplysninger en på denne måten samler, må en sette sammen i systematisk rekkefølge, slik at en får oversikt over hele prosessen. Er det et monteringsarbeid, kan en tegne et såkalt «flow-chart», som ligner en elv, hvor de enkelte delene begynner som små bekker som til slutt danner en

stor «å». Er det en transportanalyse vi foretar, kan det være gunstig å tegne inn gangen i perspektivtegninger av bygningen. Ved kontorarbeid hvor arbeidsstykket vanligvis er et stykke papir, letter det oversikten å tegne inn de enkelte avdelinger som kolonner på et skjema, og så følger en det papiret en er interessert i og tegner ned hva som skjer med det i hver avdeling.

Analyse.

Kartleggingen har nå gitt oss det materiale som skal analyseres, og hvis kartleggingen er fullstendig, skal den for hver enkelt operasjon kunne svare på:

Hva er det som utføres?

Hvor utføres det?

Hvem gjør det?

Når gjøres det?

Hvordan gjøres det?

Og nå er vi faktisk ved rasjonaliseringsteknikkens viktigste hjelpemiddel, nemlig ordet *hvorfor?*, og dette spørsmål stiller vi til hver eneste av de svarene vi har fått på de fem spørsmålene ovenfor.

Vi vil ha greie på formålet med hver enkelt operasjon, og vi vil vite hvorfor arbeidet utføres på dette stedet, av denne person, til denne tiden, på denne måten osv.

Ved å gå gjennom kartleggingen på denne systematisk søkende måten, vil vi kanskje finne at en eller flere operasjoner er unødvendige, selv om vi nok sjelden får så fin fangst som lagerformannens bok. Men vi kan også oppnå andre ting:

To eller flere operasjoner kan slås sammen, en operasjon kan legges til et mer hensiktsmessig sted, operasjonen kan utføres av en annen person, rekkefølgen på operasjonene kan forandres, eller selve måten arbeidet utføres på kan forenkles.

Finne ny arbeidsmetode.

Og nå er vi kommet til tredje trinn i arbeidsforenklingsteknikken, nemlig å utarbeide den nye metoden.

Har vi nå vært ordentlig kritiske i vår analyse av den kartlagte prosess, vil vi antakelig på hvert trinn i prosessen ha flere forbedringsmuligheter, og oppgaven blir da å velge ut de beste, dvs. bygge opp den prosess som tilsammen gir den største besparelse i arbeidstid, og den største lette for dem som utfører arbeidet.

Uten på noen måte å undervurdere det å få ideer, vil jeg ikke unnlate å gjengi hva «Politiken»s berømte «Kumbel» har sagt om det

Rasjonalisering som gruppearbeid

Av cand. oecon. Finn A. Samuelsen

En rasjonaliseringsmann kan på mange måter sammenlignes med en selger, ikke i vaskemaskiner, bøker eller støvsugere, men en selger av ideer. Dersom hans arbeid skal bli vellykket, er det ikke alltid tilstrekkelig at varen — eller om en vil — ideene er gode. Han må også overbevise folk i bedriften om det samme og få dem til å gå inn for ideene. Og det er ikke alltid så lett.

I mange situasjoner vil en systematisert bruk av gruppearbeid være et virkningsfullt middel til lettere å få ideene og forslagene akseptert og gjennomført.

I gruppene pleier vi å samle funksjonærer som på forskjellig vis leder eller arbeider med de arbeidsoppgaver som skal rasjonaliseres. Det bør helst ikke være over 8 personer i slike grupper. Før vi tar fatt på de konkrete oppgaver i vedkommende bedrift, er det vanlig å gi deltakerne en viss innføring i alminnelig rasjonaliseringsteknikk, og da først og fremst i prosessanalyse. I noen tilfeller kan det også komme på tale å gi deltakerne en opplæring og trening i møteledelse og diskusjonsteknikk. I så fall blir selvsagt arbeidsprogrammet noe stort, men det dreier seg jo her om lærdom som har varig verdi såvel for bedriften som for de personer som tar del i gruppearbeidet.

Hva er nå fordelene ved gruppearbeid? Et godt svar på dette spørsmål vil kreve litt av en avhandling, hvor en bl. a. må komme inn på psykologiske forhold. Jeg skal imidlertid i det følgende ganske kort nevne noen momenter:

1. Gruppen får innføring i rasjonaliseringsteknikk slik at konsulent og gruppedeltakere fra bedriften bedre forstår hverandre, taler «samme språk».
2. Gruppen får større tillit til konsulenten og skjønner at han ikke er kommet for å skade dem.
3. Deltakerne får anledning til å vise nye sider — noe som kan være verdifullt for bedriftsledelsen i dens bestrebelser etter å finne lederemner.
4. Arbeidsformen tilfredsstiller menneskenes behov for å uttale seg om saker som angår dem selv.

5. En får med betydningsfulle detaljer som ellers lett ville blitt oversett.
6. Gjennomføringen blir vesentlig lettere. Det er jo ofte de ansattes egne ideer som skal gjennomføres, og hvem vil ikke gå inn for sine egne ideer?

Metoden er ikke noe universalmiddel som kan brukes alltid og til løsning av alle problemer. Metoden har sine begrensninger og sikkert også svakheter. I det følgende skal jeg berøre noen av disse.

I gruppene deltar ofte folk fra forskjellige avdelinger, både for fabrikk og kontor. Det har i praksis vist seg at det ikke alltid er så lett å samle slike møter i den regulære arbeidstiden. Altså må man ofte ty til kveldsmøter. Mye kveldsarbeid kan virke slitsomt både for konsulenten og møtedeltakerne. Dersom disse skal ha overtidsbetaling, blir fornøyelsen ikke så billig. Men prisen må jo vurderes i forhold til resultatet, og da kan saken stille seg noe annerledes.

Det er naturligvis en viss fare for at gruppen — i hvert fall i prinsippet — kan komme fram til forslag som ikke er så gode som en mer ortodoks arbeidsmåte ville ha gitt. Og hva skal eksperten — som i dette tilfelle gjør tjeneste som gruppeleder — gjøre med sine egne ideer? I prinsippet er det jo gruppen som skal komme med forslagene. Imidlertid er ikke dette noen problemer i praksis. En øvet diskusjonsleder vil relativt lett manøvrere gruppen slik at vanskelighetene unngås. Dersom f. eks. konsulenten skulle ønske å servere sine egne ideer — noe som ikke alltid er nødvendig — har han prinsipielt flere forskjellige utveier.

For det første kan han — med sitt kjennskap til spørreteknikken — få gruppen selv til å komme med hans eget forslag. Ellers kan han — når tilliten er opparbeidet — gå ut fra at gode forslag også fra ham selv vil bli akseptert. Hvis forslagene ikke blir akseptert, er det stor grunn til å tro at det er noe i veien med forslagene. En tillitsfull gruppe er et godt forum også sett fra konsulentens synspunkt.

«At få en idé»

Kunsten er ikke

at få en idé

enhver kan med

letthet få to.

Kunsten er

mellom to eller fler

ganske almindelige

hverdagsideer

at finde den der er god.

Ved utarbeidelsen av en ny metode er det en

gylden regel at vi skal bruke gravemaskin før vi bruker teskjeen. Hvis vi tenker tilbake på lagerformannens bok, ville det hatt liten hensikt om vi der hadde gitt oss til å diskutere om to rubrikker kunne skifte plass, når vi etterpå med gravemaskinen hev alt sammen vekk.

Gjennomføringen.

Fjerde og siste trinn i teknikken er *gjennomføringen*. Det hjelper ikke om vi har en rekke forslag og

Langtidsprogrammet 1962—1965

Et kort sammendrag

Regjeringen la nylig fram sitt økonomiske program for årene 1962—1965, det fjerde i rekken. Det første ble utarbeidet i 1948 som ledd i et felles program for OEEC-landene og gjaldt perioden 1949—1952. Nytt av å utarbeide oversikter over totalrammen for den økonomiske virksomhet og trekke opp linjene for den økonomiske politikk på noe lengre sikt er nå allment akseptert. Langtidsprogram utarbeides nå i mange land, men opplegg, omfang og arbeidsmetoder varierer meget. Dette er spørsmål som det naturlig nok heller ikke er full enighet om her i Norge.

Langtidsprogrammene har utvilsomt ennå ikke kommet inn i en standardisert form i samme grad som Nasjonalbudsjettene. Årsakene til dette kan være mange, men det vil alltid være slik at nye problemstillinger og oppgaver trer i forgrunnen og krever en mer inngående behandling, mens andre er blitt mindre aktuelle. Dessuten kan enkelte spørsmål ha fått en særlig grundig omtale i tidligere program eller i andre, omtrent samtidig fremlagte regjeringsdokumenter. Dette må prege programmene slik at innhold og oppbygning vil variere fra gang til gang.

På flere punkter skiller det siste langtidsprogrammet seg fra det for perioden 1958—1961. De mer sentrale økonomiske problemer har nå fått en bredere behandling, mens andre spørsmål til gjengjeld er viet noe mindre plass. Omtalen av ressursene og bruken av dem var sist behandlet i en egen del sammen med en oppsummering av oppgaver og mål i programperioden. Hele denne delen kan en si er kuttet ned til et kort kapittel om oppgaver og mål i det nye programmet. På den andre siden er ressursene og bruken av dem gitt en inngående behandling i flere spesialkapitler. Det er egne kapitler om sysselsetting, produksjon og investeringer, utenriksøkonomi, privat forbruk og offentlig virksomhet. Dessuten er produksjon og investeringer gitt bred omtale

i kapitler som vedrører de enkelte næringer. Videre er retningslinjene for den generelle økonomiske politikk behandlet i to kapitler til slutt.

Selv om programmet på denne måten har fått et noe mer «renøkonomisk» preg, er det tydelig også lagt vekt på å få fram de prinsipielle velferdsbetraktninger som Galbraith har vært en eksponent for i USA. Disse er berørt i innledningskapitlet og i kapitlet om offentlig virksomhet. Det er dessuten også denne gangen egne kapitler om undervisning og om sosialpolitikk, og nytt er et kapittel med en kort omtale av ferie- og fritidsspørsmål.

Det er også i tidligere langtidsprogram gitt betraktninger med et videre perspektiv enn fire-årsperioden. Siden man denne gangen befant seg ved et decenniumskifte har man ikke motstått fristelsen til å se ti år bakover og ti år fram i tiden. Dette har fått en fremskutt plass i et innledningskapittel — Økonomiske perspektiver for 1960-årene — men er også viet bred omtale i flere av spesialkapitlene.

I innledningskapitlet gis det uttrykk for optimisme når det gjelder mulighetene for fortsatt rask økonomisk vekst. Under forutsetning av en rimelig utvikling i verdensøkonomien blir det sett som mulig å oppnå en fordobling av nasjonalproduktet på under 20 år. Dette svarer til en veksttakt på i det minste 3,5 prosent pr. år. I 1950-årene var den gjennomsnittlige vekst 3,8 prosent pr. år.

Den beydning befolkningsutviklingen vil få for arbeidskrafttilgangen og mulighetene for økonomisk vekst, er trukket fram. Mens samlet sysselsetting steg med omkring 35 000 årsverk fra 1950 til 1960 er det under visse forutsetninger anslått en tilvekst på over 90 000 i yrkesbefolkningen i løpet av 1960-årene. Betydningen av arbeidskrafttilgangen bør vel ikke overdimensjoneres, da langt det meste av produksjonsøkningen vanligvis skyldes høyere produktivitet og bare i mindre grad kan tilskrives økt antall sysselsatte. I programmet er imidlertid den særlig

ideer til en bedre og enklere arbeidsmåte, dersom den nye arbeidsmåten ikke blir satt ut i livet. Selve gjennomføringen er således meget viktig. Svært ofte kan det være hensiktsmessig å gå skrittvis til verks: vi gjennomfører de forskjellige ideer etappevis. I en del tilfelle kan det også være nødvendig å prøve den nye metode parallelt med den gamle. Dette gir en trykghetsfølelse som i hvert fall psykologisk kan ha en viss betydning. Dersom det under gjennomføringen skulle være noe som klikker, er det viktig ikke straks å gå tilbake til den gamle

måten. Ofte er det bare små endringer som skal til for at det hele skal gå knirkefritt.

Vel, verre er ikke den teknikk arbeidsforenklingen bygger på, og det vil i grunnen si at hver enkelt i sitt daglige arbeid kan virke som «rasjonaliseringsekspert» «på si». Det avgjørende er, som sagt, den innstilling vi har til det vi steller med. En kjent amerikaner har karakterisert dette ganske treffende med følgende aforisme:

«A mind is like an umbrella,
it only works when it is open.»

sterke tilvekst av yngre arbeidskraft med bedre utdanning tillagt vekt. Behovene for økt innsats for å gi en stadig større del av ungdommen videregående utdanning er derfor understreket og har fått bred omtale i et kapittel om utdanning og forskning. I programmet uttales det videre at Regjeringen vil gå inn for en aktiv medvirkning i industriutbyggingen. Rasjonalisering og økte avsetningsmuligheter som resultat av gjennomføringen av frihandelsforbundet, trekkes selvfølgelig også fram som en viktig men likevel mer usikker faktor når mulighetene for produksjonsveksten i tiden framover vurderes.

Disse optimistiske betraktninger omkring økonomisk vekst leder fram til en generalbudsjettoppstilling som avviker nokså mye fra den i forrige langtidsprogram. Tallene er gitt i kapitlet om oppgaver og mål i perioden 1962—1965 og er basert på 1960-priser. Nedenfor er de stilt sammen med tilsvarende programtall for årene 1958—1961.

	1958—1961	1962—1965
Bruttonasjonalprodukt	12%	17%
Samlet vare- og tjenestetilgang	10%	14%
Bruttoinvesteringer	10%	11%
Bruttoinvesteringer — ekskl. skip	13%	20%
Privat forbruk	10%	15%
Sivilt offentlig forbruk	12%	21%
Forsvar	0%	10%

Produksjonsveksten er basert på et raskt økende eksportvolum. Fra 1960 til 1965 er samlet vareeksport anslått å øke med 40 prosent, det vil si med 7 prosent pr. år. Vareimporten er på den annen side anslått å øke med 25—30 prosent, det vil si med 4,5—5,5 prosent pr. år. Det er på ett område gjort forutsetninger om prisutviklingen. Det gjelder fraktinntektene pr. tonn for skip i utenriksfart, som er forutsatt å synke noe i løpet av programperioden. Underskuddet på driftsbalansen blir derfor noe større enn anslagene i faste priser leder fram til. For hele perioden er driftsunderskuddet anslått til omkring 2 milliarder kroner som skal dekkes ved en tilsvarende nettoopplåning i utlandet. Dette er lavere enn samlet nettoopplåning i årene 1958—1961 som vil utgjøre omkring 4,5 milliarder kroner. Da opplåningen på skip ventes å bli vesentlig lavere, skulle under programmets forutsetninger, tilgangen av utenlandsk kapital til andre formål likevel kunne øke.

Nedenfor er gitt programmets anslag for årlig produksjonsvekst i de enkelte næringene i årene 1962—1965 sammenholdt med gjennomsnittstall for 1950-årene.

	1951—1960	1962—1965
Jordbruk og skogbruk	1,4%	1%
Fiske	1,3%	3%
Industri og bergverk	4,0%	4—5%
Kraftforsyning	7,2%	5—6%
Bygge- og anleggsvirksomhet	1,7%	4—5%
Sjøtransport	7,4%	5—6%
Annen samferdsel	3,0%	3—4%
Varehandel	4,5%	4%
Andre næringer	3,2%	3—4%
Bruttonasjonalprodukt	3,8%	4%

Iøynefallende er veksten i bygge- og anleggsvirksomhet som er forutsatt langt høyere enn i 1950-årene. Dette kan føres tilbake på investeringsprogrammet, hvor det særlig tas sikte på å øke investeringene i industri- og kraftutbygging og i veier. Samlet legger dette beslag på $\frac{1}{2}$ av den anslåtte økingen i bruttoinvesteringene. Da samtidig boligbyggingen skal økes og det er planlagt en større innsats i skoleutbyggingen, innebærer programmet at investeringene i bygninger og anlegg stiger like raskt som investeringene i maskiner, utstyr og transportmidler utenom skip. Dette bryter klart med utviklingen i siste halvdel av 1950-årene.

Man har vært dristig nok til også å trekke de konsekvenser produksjonsanslagene antas å få for sysselsettingen. Det er regnet med en samlet sysselsettingsøkning i programperioden på 40 000 årsverk mot 35 000 for hele perioden fra 1950 til 1960.

	1951—1960	1962—1965
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	— 95 000	— 25 000
Bergverk, industri og kraftforsyning	21 000	10 000
Bygge- og anleggsvirksomhet	8 000	8 000
Sjøtransport	16 000	8 000
Øvrig tjenesteytende virksomhet	85 000	39 000
Sysselsetting i alt	35 000	40 000

Disse tallene viser at det regnes med fortsatte store næringsøkonomiske strukturendringer selv om nedgangen i jordbrukssysselsettingen er anslått noe lavere enn som tilsvarende takten i 1950-årene. I kapitlet om yrkesbefolkning og arbeidsmarked understrekes det at befolkningsutviklingen — med stor avgang fra yrkesbefolkningen på grunn av mange i de eldre aldersgrupper og stor tilgang på grunn av mange i de yngre — innebærer at endringene i arbeidskraftens fordeling på næringer og distrikter kan bli vel så store i 1960-årene som ti-året forut hvis forholdene for øvrig ligger til rette for det.

r. n.

Cand. oecon. eller sosialøkonom?

Sosialøkonomisk Samfunn har fra Tore Kindt ved Områdeplanleggingskontoret for Buskerud fått et brev, der det blir foreslått at Samfunnet skal arbeide for å få innført bruken av titelen «sosialøkonom». Han viser blant annet til at kandidater fra Handelshøyskolen i Bergen har fått gjennomført bruken av titelen «siviløkonom», ingeniørutdannede fra NTH er «sivilingeniører» osv. Ellers mener han at forslaget taler for seg selv. Forutsetningen er at «sosialøkonom» helt ut skal erstatte «cand. oecon.».

Det kan neppe være tvil om at det hersker en del usikkerhet blant sosialøkonomer når det gjelder tittelbruken, så Tore Kindts forslag er kanskje noe å tenke på.

Kryssløpsanalyse av økonomisk vekst

Av cand. oecon. Per Sevaldson

Leif Johansen: «A Multisector Study of Economic Growth.» Contributions to Economic Analysis XXI. North Holland Publishing Company. Amsterdam 1960. 177 s.

Når Leif Johansens avhandling legges frem til vitenskapelig bedømmelse, vil den bli funnet å holde mål i alle retninger. La meg derfor som utgangspunkt for denne omtalen ta opp et spørsmål som er mindre relevant ved en slik bedømmelse, men som ikke desto mindre er ganske viktig: I hvilken grad er et verk som dette «leselig»? I hvilken grad kan og bør det være leselig, når vi med leselig mener at det skal kunne leses uten uoverstigelige vanskeligheter av den alminnelige fagkollega som er uten spesialinnsikt, men alminnelig interessert i å holde seg noenlunde ajour i sitt fag. Når jeg synes dette spørsmålet trenger seg så sterkt på ved lesning av nettopp denne avhandlingen, er det fordi selve ideinnholdet er relativt lettfattelig, og fordi boken er lett og oversiktelig skrevet, og endelig fordi det tross alt dette er et ork å komme igjennom den! På enkelte punkter vil nok noen støte på vanskeligheter av rent matematisk art. Allikevel er det selve mengden av begreper og symboler som er anstøtsstenen for den som møter stoffet med noenlunde begrensede ressurser av energi og tålmodighet. Selv om variable og relasjoner grupperer seg i et langt mindre antall ensartede klasser, er det iallfall 132 variable og 86 relasjoner å holde rede på, og det lar seg ikke gjøre uten et betydelig forbruk av mental energi. Jeg tror at når det gjelder stoffet, kunne det la seg gjøre uten et betydelig forbruk av mental energi. Jeg tror at når det gjelder stoffet, kunne det la seg gjøre å presentere det på en slik måte at også de «lunkne» hadde fått tak i alt vesentlig i ideinnholdet.

Det er ingen grunn til å bebreide Johansen som har presentert sitt arbeid i en mønstergyldig klar og redelig fremstilling, uten matematisk snobberi og spesiell sjargong. Noen form for popularisering har ikke vært blant hans formål med arbeidet. Jeg kan allikevel ikke la være å undres om det ved å ofre den siden av saken større oppmerksomhet, vil være mulig å rekke frem til en større krets med verker som dette, og om den grense som utvilsomt finnes for hvor langt det er mulig å følge ekspertene uten å ofre svette og tårer, ikke kunne skyves litt lenger frem, til beste for alle.

Nå er det ganske sikkert at de som vil ofre litt tålmodighet på Johansens arbeide, vil få lønn for strevet. Trenger man en modell for makroøkonomisk modellbygging, så er den her.

Johansen setter seg som mål å stille opp en vekstmodell med mange produksjonssektorer. Suverent går han over litteraturen, drøfter beslektede forsøk, og velger ut de deler han selv har bruk for. Når han så har bygget opp modellen teoretisk, går han like suverent over statistikken og finner frem de observasjoner han behøver. Når det gjelder selve den teoretiske oppbyggingen av modellen, er det stort sett et byggverk av kjente elementer. Det er i kombinasjonen av dem vi kan finne noe nytt. Modellen har 20 egentlige produksjonssektorer og to hjelpesektorer, som stort sett opptrer som om de var produksjonssektorer. Forbruket av «vareinnsatsvarer», dvs. råvarer, hjelpestoffer og produserte tjenester for den løpende produksjon, er forutsatt proporsjonalt med produktmengden i den enkelte produksjonssektor etter Leontiefs kjente skjema.

Men når det gjelder forbruket av arbeidskraft og kapital, bringer Johansen noe nytt til den tradisjonelle «input-output-teorien». Han forutsetter nemlig at produktmengden i den enkelte sektor bestemmes av mengden av arbeidskraft og kapital i sektoren gjennom produktfunksjoner av den typen som betegnes Cobb-Douglas-funksjoner, altså:

$$X_i = A_i N_i^{\gamma_i} K_i^{\beta_i} e^t$$

der X_i er produktmengden, N_i sysselsetting og K_i kapital i sektor i og A_i , γ_i , β_i og e_i er konstanter karakteristiske for sektor i , e er grunntallet i det naturlige logaritmesystem, og t er en tidsvariabel. Det er svært meget som kan anføres for en oppmyking av behandlingen av arbeidskraft og kapital i kryssløpsanalysen, og ved å bygge på Cobb-Douglas-funksjonene fører Johansen sammen to av de analyseverktøy som for tiden er mest i brennpunktet i den økonomiske teori.

Foruten ved produksjon kan også de enkelte sektors produkter skaffes ved import (konkurrerende import). En del varer kan bare skaffes ved import (strukturell import).

Det private konsum av produksjonssektorenes produkter og av strukturelle importvarer er funksjoner av relative priser, totalt konsum og folke- mengde etter vanlig mønster.

Det offentlige konsum og eksport minus (konkurrerende) import av produksjonssektorenes produkter og av de strukturelle importvarer forutsettes gitt utenfor modellen. Ved å innføre enhetlige priser på produktene fra alle sektorer, rentesats og en gitt total tilgang på arbeidskraft og kapital, får vi tilpasningen bestemt ved en forutsetning om profitmaksimalisering i produksjonssektorene.

Det er ingen eksplisitt sammenheng mellom inntekt og konsum. Men det er forutsatt full sysselsetting av arbeidskraft og kapital. Totalkonsumet blir bestemt innenfor modellen slik at dette oppnås, idet det forutsettes at konsumentenes reaksjoner kan kontrolleres via skattepolitikken. Johansen løser systemet, ikke for absoluttverdiene, men i form av vekstrater for de variable.

Dette er hovedtrekkene. Å føye det hele sammen i et fullstendig og løsbart system, med tilstrekkelig hensyntagen til alle spesialforhold og detaljer, er selvfølgelig et stort og krevende arbeid, som Johansen gjennomfører med stor sikkerhet og eleganse.

Like suverent går Johansen frem når det gjelder den statistiske tallfesting av modellen, og her stikker han hodet langt ut. Etter en berettiget kritikk av de teoretikere som presenterer sitt statistiske materiale med den (i alminnelighet ikke oppriktig mente) reservasjon at det bare er ment som illustrasjon, sier han: «— — —, if I were required to make decisions and take actions in connection with relationships covered by this study, I would (in the absence of more reliable results, and without doing more work) rely to a great extent on the data and the results presented — — —. I do believe that the numerical results also give a rough description of some important economic relationships in the Norwegian reality». (s. 3). Det er et reelt standpunkt, men det legger også arbeidet åpent for en inngående kritikk av de statistiske estimater som er anvendt. Det er gjort et fantastisk arbeid med å skaffe frem og utnytte statistisk materiale til denne undersøkelsen, og den ligger sikkert i så måte nær grensen for det en enkelt «free lancer» på området kan prestere, selv med den positive hjelp forfatteren har hatt av kolleger, i første rekke i Statistisk Sentralbyrå.

Men når det gjelder selve bedømmelsen av realisme i den virkelighetsbeskrivelse modellen med de valgte estimater pretenderer å være, synes jeg nok problemet er tatt litt lettvt. Spørsmål som holdbarheten av proporsjonalitetsforutsetningene i kryssløpsteorien, spesielt i relasjon til den valgte sektorinndelingen, homogenitetsforutsetningene m.h.t. priser og konkurrerende import, skillet mellom strukturell og konkurrerende import osv. er bare ofret liten oppmerksomhet, til tross for at de hver især kunne være emner for en avhandling.

Mens kryssløpsdata er relativt greie, har andre estimater krevet mer raffinerte fremgangsmåter. Konsumentenes etterspørselsrelasjoner finner Johansen ved å bygge på Frisch's opplegg med forutsetning om behovsuaavhengighet mellom de spesifiserte varegrupper. På svakest grunnlag rent statistisk står han kanskje når det gjelder å estimere koeffisientene for arbeidskraft og kapital i Cobb-Douglas-funksjonene. Summen av disse to koeffisientene kjenner vi som «passuskoeffisienten», altså elastisiteten av produktmengden m.h.p. en proporsjonal faktorvariasjon. Ved å gjette på passuskoeffisienten kan Johansen derfor greie seg med et uavhengig estimat på den ene av koeffisientene. Han viser hvordan forholdet mellom arbeidslønn og bruttoprodukt eksklusive netto indirekte skatter i en sektor gir et slikt estimat (i alminnelighet) for koeffisienten for

arbeidskraft. Ved å anvende data for 1950 får han tall mellom 0,03 og 0,88 for denne koeffisienten og med halvparten av anslagene mellom 0,40 og 0,66. Ved å foreta tilsvarende beregninger på tall fra 1954 får jeg anslag som avviker fra 1950-anslagene med opptil 0,18 points.

En fullstendig drøftelse av den statistiske realisme i modellen ville selvfølgelig fort sprengte rammen for avhandlingen. Men en noe skarpere understreking av problemets alvor og kanskje også en viss drøftelse av i hvilken grad de observerte usikkerhetsmarginer i anslagene ville påvirke de sammenhenger som utledes av modellen, ville ikke skadet.

Ved hjelp av den ferdig oppbygde modellen utleder Johansen sammenhengene mellom de størrelser som er gitt utenfor modellen og de avledete størrelser, som produksjon og priser, fordelingen av arbeidskraft og kapital osv. Han gir en solid drøfting av resultatene, og gjennomfører til slutt en test ved å sette inn observerte verdier for årene omkring 1950 (siden han opererer med vekstrate, behøver han ikke velge en enkelt skarpt avgrenset periode). Resultatene av denne testen er stort sett positive, men det er vanskelig å velge en standard for bedømmelsen. En sammenlikning med Aukrust's og Bjerke's resultater (Artikler no. 4 fra Statistisk Sentralbyrå) når det gjelder de enkelte faktorerens bidrag til veksten i nasjonalproduktet, viser store uoverensstemmelser og kan mane til forsiktighet i omgangen med tall fra begge typer av modeller.

Som konklusjon vil jeg si at Leif Johansens avhandling er et brilliant arbeide som vil bli til stor nytte for alle som er interessert i oppbygging og bruk av økonomiske modeller. Men det understreker også hvor langt det er igjen før vi har tilstrekkelig grunnlag til å bygge opp modeller som vi virkelig kan satse på. Om et, riktignok mer avgrenset, problem, sier Johansen: «In principle remedying this defect entails little difficulty. It is mainly a question of obtaining adequate statistics.» (s. 168). Akk ja.

Boken er skrevet på et engelsk, som så vidt jeg kan bedømme, er mønstergyldig. Det er få trykkfeil, men et par av dem er ikke helt bagatellmessige.

Medarbeidere i dette nummer

Kåre Amundsen (c.o. 1956), forskningsassistent ved Universitetet i Oslo.

Per Nestor (c.o. 1946), sekretær ved Oslo kommunes statistiske kontor.

Erling Nypan (c.o. 1954), economist ved FN's økonomiske kommisjon for Afrika.

Else Marie Røed (c. act. 1942) konsulent i Rasjonaliseringsdirektoratet.

Finn A. Samuelsen (c. o. 1949), sjefskonsulent i Industrikonsulent A/S.

Per Sevaldson (c. o. 1949), konsulent ved Statistisk Sentralbyrås forskningsavdeling.

Boligen i samfunnsøkonomien

Av cand. oecon. Per Nestor

I midten av 1950-årene var Norge et av de ledende land når det gjaldt boligbygging — med vel 10 fullførte nye boliger årlig pr. 1000 innbyggere —, men senere har en rekke land — bl. a. Sverige og USSR — gått forbi oss. Dette har sammenheng med de restriksjoner på boliginvesteringene som for syv år siden ble satt i verk i og med at utlånsrammene for de to statlige boligbanker ble sterkt redusert. Like etterpå ble så Statsbankkomiteen oppnevnt, og i samsvar med denne komiteens forslag fikk vi rentøkningen fra 2½ til 3½ prosent på boliglånene og de øvrige endringer i vilkårene for den statsfinansierte boligbyggingen, som tok sikte på ytterligere reduksjon av etterspørselspresset på boligmarkedet.

Disse tiltak ble ikke motivert med at boligunderskuddet var eliminert. Nei, bakgrunnen var at en her hadde et enkelt og effektivt middel til å bedre balansen i den ytre og indre økonomi, fordi så stor del (ca. ⅔) av de nye boliger var statsbankfinansierte. Boligbyggingen ble på denne måten brukt som «konjunkturregulator». Fra boligkooperasjonens side ble det reagert sterkt mot dette, fordi det vanskeliggjorde en forsvarlig boligplanlegging. Denne er helt avgjørende for en rasjonell boligproduksjon, som igjen har så stor betydning for både den enkelte og samfunnets økonomi.

Denne politikk ble satt i verk uten noen skikkelig analyse av boliginvesteringer eller boligforhold, og i sin uttalelse i anledning Statsbankkomiteens innstilling påpekte Norske Boligbyggelags Landsforbund dette. Ledelsen i den norske boligkooperasjonen nøyde seg imidlertid ikke med det. Gjennom det nordiske boligkooperative samarbeidsorganet — «Nordisk Byggnadskooperativ Organisation» — tok den opp forslag om at det på nordisk basis ble foretatt en mer forsvarlig analyse av boliginvesteringenes plass i samfunnsøkonomien. Resultatet av dette arbeid, som ble satt i verk i 1957, forelå høsten 1960 i form av en stor og innholdsrik bok med tittel: «Boligen i samfunnsøkonomien». Det er de norske sosialøkonomer Carl Anonsen og John Martin Sørgaard som har hovedansvaret for denne publikasjon, men de har hatt god hjelp ved utarbeidingen av den fra en rekke økonomer og andre sakkyndige både her i landet og i de andre nordiske land.

I denne boka blir det foretatt en temmelig inngående behandling både av boligkonsumets og boliginvesteringenes betydning for konjunkturutviklingen og valutaproblemene. Når det gjelder sistnevnte (som jo stadig skaffer enkelte mennesker atskillig hodebry) blir det påpekt at det direkte og indirekte valutabehov er særlig lavt ved boliginvesteringer (ca. 17 prosent) sammenlignet med et importbehov på 40—80 prosent for andre typer av investeringer. Det er i boka trukket fram en rekke andre interessante tall også, som viser hvilken rolle boligene og boliginvesteringene spiller i de fire nor-

diske landenes økonomi. Bl. a. får vi her klart dokumentert at Norge ikke lenger er noe ledende land på boligbyggingens område. Her i landet bruker vi nå en mindre del av våre investeringer til boligbygging enn noen av de andre land i Norden. I 1957 var bruttoinvesteringene i boliger 15.7 prosent av de totale bruttoinvesteringer i fast kapital her i landet, mens tilsvarende tall var 29.0 prosent for Finnland, 24.2 prosent for Sverige og 16.8 prosent for Danmark.

Noe av forklaringen på dette ligger i det faktum at vi her i Norge totalt sett har en større investeringsrate enn noen av de andre land, og setter vi boliginvesteringene i forhold til bruttonasjonalproduktet får vi 4.4 prosent for Norge, 7.7 prosent for Finnland, 4.8 prosent for Sverige og bare 2.9 prosent for Danmark. Det er likevel en mager trøst at vi da kommer opp fra bunnplassen, fordi det i Danmark er en bedre boligdekning enn her i landet.

Nedpressingen av boliginvesteringene har vært motivert med at investeringene i «produktiv kapital» i næringslivet i første rekke må holdes oppe eller økes. Dermed er det underforstått at boligene er «uproduktiv kapital», hvor en uten nevneverdige konsekvenser kan redusere tilvekstgraden. I «Boligen i samfunnsøkonomien» blir det på en overbevisende måte slått fast at denne oppfatning av boligkapitalens rolle i samfunnsøkonomien er fullstendig uholdbar. Det heter bl. a.: «De fleste investeringer er produktive i den forstand at de gir et tilskudd til bruttoproduktet i næringen og derved til bruttonasjonalproduktet. I nasjonalregnskapet tar en bl. a. også hensyn til investeringene for sosiale og kulturelle formål. Ved øking av realkapitalen i disse sektorer vil en uten videre få et tilskudd i bruttonasjonalproduktet».

For sosialøkonomer skulle dette resonnement ikke virke særlig revolusjonerende, og det er vel følelsen av dette som ligger bak følgende utsagn i samme avsnitt i boka: «I den mer primitive del av den økonomiske debatt tales det gjerne om at det gjelder «å fremme de produktive investeringer». Det er ofte underforstått at bare de investeringer som resulterer i produksjon og omsetning av håndfaste varer, er produktive. En slik oppfatning er uholdbar fra et samfunnsøkonomisk syn». På dette punkt er jeg imidlertid ikke helt enig. Det må være riktigere å si: «enkelte av de mer primitive deltakere i den økonomiske debatten taler om...».

Forresten er det neppe så mye primitivitet det her er spørsmål om. Påstandene om at boliginvesteringer er «uproduktive» er mer uttrykk for sluhet eller demagogi enn for manglende evne til å forstå de mest elementære samfunnsøkonomiske sammenhenger. Jeg vegrer meg i hvert fall i det lengste for å beskyldes Den Norske Bankforening for å ha et så primitivt syn på samfunnsøkonomien. I uttalelsen fra denne

innflytelsesrike organisasjon i anledning statsbankkomiteens innstilling står det nemlig bl. a.: «Etter vår oppfatning er det derfor nødvendig meget nøye å overveie hvorledes kredittbegrensningen kan gjennomføres for at den skal få minst mulig skadelige virkninger på hele næringslivet. At begrensningen i noe sterkere grad enn hittil må ramme *statsbankenes utlån til ikke produktive investeringer* er etter vår oppfatning uunngåelig.» (Uthevelsen fore- av P. N.).

Også andre steder i boka finner vi utsagn som kan tyde på at *interessemotsetningenes betydning* for investeringenes fordeling på de forskjellige sektorer blir undervurdert. På side 127 står det således: «I de senere års boligpolitiske debatt er det blitt hevdet at den offentlige finansiering av boligbyggingen i seg selv utgjør et inflasjonsfremmende element. En slik påstand er rent prinsipielt uholdbar.» Men bakgrunnen for denne påstanden er vel nettopp at *den offentlige finansieringen har stimulert boligetterterspørselen* — noe som visse grupper av befolkningen ikke har satt særlig pris på, bl. a. fordi de selv har klart å skaffe seg en forsvarelig bostandard uten offentlig medvirkning.

I samband med spørsmålet om boligenes produktivitet vil jeg peke på at det vel neppe er så heldig at en i boka har brukt begrepet «produksjonsøkonomi» som en motsetning til «velferdsøkonomi». Det sistnevnte er bl. a. kjennetegnet av at en legger større vekt på det offentlige og det offentlig støttede konsum og de tilsvarende investeringer, som *ikke* direkte resulterer i noen *vareproduksjon*. I og med at i hvert fall sosialøkonomer oppfatter begrepet «produksjon» i videste forstand som framstilling av *både varer og tjenester* som forbrukerne direkte eller indirekte har nytte av, må det være rimeligere å bruke et uttrykk som f. eks. «vareøkonomi» eller «profitøkonomi», om et økonomisk system hvor de velferdsøkonomiske betraktninger teller relativt lite. Karakteristisk for sistnevnte system er jo at profit i privatøkonomisk forstand er motiverende for den økonomiske aktiviteten, og investeringene blir da i første rekke vurdert ut fra den direkte avkastning de kan forventes å gi.

I denne sammenheng er det grunn til å se litt på beregningene av boligsektorens bidrag til nasjonalproduktet. Dette er temmelig inngående behandlet i boka, og helt riktig blir det påpekt at boligsektorens bidrag til nasjonalproduktet blir sterkt undervurdert ved nasjonalregnskapsberegningene. Dette skyldes dels at prisene (husleiene) som danner utgangspunkt for beregningene av bruttoproduktverdien, er sterkt influert av husleieregulering og subsidier, og dels at avskrivninger bare i en viss utstrekning er medregnet i husleiene — og i tilfelle er *anskaffelsesprisene* lagt til grunn — mens kapitalslitet i nasjonalregnskapene beregnes etter *gjennanskaffelsespriser* for den totale boligkapitalen.

På denne måten blir de beregnede *kapitalkoeffisienter* større for boligsektoren enn de i realiteten er. Men kapitalkoeffisientene må nødvendigvis bli særs store innenfor boligsektoren, på grunn av boligenes lange levetid, og det er bl. a. dette som gjør at *boligfinansieringsproblemet* er så stort og vanskelig

å løse. Denne siden av saken blir selvsagt utførlig behandlet i boka, og noe av det mest interessante er her påpekingen av at vi i Norge slett ikke finansierer så veldig stor del av boliginvesteringene ved hjelp av statsmidler som mange kanskje forestiller seg.

Tallene for 1955 nedenfor er illustrerende i så måte:

	Offentlige lån	Faste lån i private kredittinstitusjoner	Egen kapital (inkl. pers. lån etc.)	I alt
	%	%	%	%
Danmark	63	27	10	100
Finnland	17	28	55	100
Norge	46	18	36	100
Sverige	42	48	10	100

Disse tall blir i boka kommentert med bl. a. følgende: «De offentlige låns andel av de løpende investeringer er størst i Danmark (dette gjelder for endringene i 1958), ikke vesentlig større i Norge enn i Sverige og desidert minst i Finland. Dette forhold kan virke overraskende når en tar i betraktning at Danmark og Sverige i prinsippet har toppfinansieringsordninger mens Norge har totalfinansieringsordning. Det er mange forhold som kan forklare dette. En vil her særlig nevne at egenkapitalen er meget høy i Norge, og den andel av boligbyggingen som nyter godt av offentlig finansiering, er vesentlig lavere i Norge enn i Danmark og Sverige». På denne bakgrunn er det klart at boligfinansieringsproblemet ikke er løst på en helt tilfredsstillende måte her i Norge.

Når det gjelder *rentenivået* ligger Norge likevel godt an — sett fra boligbrukernes synspunkt. Renten på statslån til boligbyggingen var nemlig i 1959 5.25 prosent i Danmark, 4 prosent i Sverige og 3.5 prosent i Norge. I Finland var utlånsrenten på «Arava-lån» bare 1—3 prosent, men dette betyr selvsagt lite når den offentlige låneandel er så lav. *Sparebankenes* gjennomsnittlige *utlånsrente* har vært 7—8 prosent i Finland i de siste årene, mens den i Norge har vært 4—5 prosent, i Sverige 5—6 prosent og i Danmark nær 6 prosent (for Kredittfor- eningsobligasjoner).

I alle land vil imidlertid kapitalkostnadene nødvendigvis bli den dominerende del av bokostnadene, og om boligkonsumet påpekes det i boka at «det er neppe noen post på et vanlig husholdningsbudsjett hvor konsumstandarden påvirkes så direkte av vilkårene på kapitalmarkedet...». Jeg synes også det er grunn til å trekke fram følgende vurdering av egenkapitalproblemet, slik det arter seg for den store masse av boligbyggere: «For andre husholdninger med middels og lave inntekter, vil det ikke være mulig å skaffe en toppkapital på 20—40 prosent av byggekostnadene for en vanlig bolig ved sparing av egen inntekt.» Etter å ha påvist at dette i høy grad er bakgrunnen for den store offentlige innsatsen på dette området, blir det hevdet at denne innsatsen helst bør ha form av *direkte lån* og

ikke lånegarantier (slik det er etter den nye danske ordningen). Det skyldes at staten har «flere finansieringskilder, den kan ta opp obligasjonslån, den kan bruke av løpende skatteinntekter, den kan bruke av fond etc.». På denne måten «får man større frihet til å nytte generelle penge- og finanspolitiske tiltak som ledd i den økonomiske politikk.»

Behandlingen i boka av boliginvesteringenes finansieringsproblemer er i det hele tatt meget god, men det samme kan ikke sies om behandlingen av etterspørselsforholdene. Her blir det satt fram bl. a. følgende påstand: «*At enslige har økt sin husholdningsfrekvens i en slik periode, forteller om en endring i overføringen av disposisjonsretten eller eiendomsretten i hele den eldre boligmasse, som for en stor del er bakgrunnen for det store etterspørselspress etter nye boliger.*» Dette er mildest talt misvisende — i hvert fall når det gjelder Oslo og Norge. Jeg finner særlig grunn til å feste oppmerksomheten litt ved dette, fordi det i boka er brukt tall for Oslo til å underbygge påstanden. Men de 1955-tall som viser at «bare» 65 prosent av boliginnhaverne i boliger oppført før 1945 var gifte (det var 85 prosent i de nyeste boliger) kan nok ikke tolkes slik det er gjort i boka. Det var relativt få ektepar i den eldre boligmasse også i 1920- og 1930-årene (ca. 60 prosent) — og det er naturlig nok! Vi kan vel si at det er «livets gang» som på denne måten gir seg utslag i boligstatistikken.

Nei, bakgrunnen for det sterke etterspørselspresset på boligmarkedet er nok i alt vesentlig *den sterke stigning i tallet på ektepar*, og at deres kjøpeevne er blitt så mye større enn før, særlig i relasjon til boligene. Med hensyn til det førstnevnte kan opplyses at i 1934 var det innenfor det tidligere Osloområdet (før sammenslutningen med Aker i 1948) i alt ca. 114 000 ugifte og før gifte over 20 år og ca. 47 000 ektepar. I 1955 var tallet på ugifte og før gifte ikke svært mye større enn i 1934 (bare 128 000), mens det var blitt hele 108 000 ektepar!

Når det gjelder den økonomiske bakgrunnen for den økte boligetterterspørsel er det satt opp noen tall for «husleierelasjonene» (dvs. forholdet mellom husleie og inntekt). Disse viser en vesentlig reduksjon fra 1940 til 1955 for alle de tre land (Danmark, Sverige og Norge) som er tatt med i disse beregningene. Jeg vil imidlertid peke på at det nok *ikke* er slik at husleierelasjonen for 2 roms førkrigsleiligheter i Oslo ble redusert fra vel 30 prosent i 1940 til vel 10 prosent i 1955. For alle førkrigsleiligheter i Oslo var husleierelasjonen i 1940 neppe over 20 prosent. Noe av forklaringen på denne betydelige avvikelse finner vi i en fotnote til tabellen på side 206, hvor det står at for Oslo er «førkrigsleiligheter» = leiligheter oppført 1930—39! Riktignok ble det bygget mange boliger i Oslo i 1930-årene, men 2/3 av boligmassen pr. 1940 var likevel oppført før 1930. Det forekommer meg at bokas norske forfattere burde ha reagert litt på disse tall som er hentet fra en rapport utarbeidet av det danske Boligministerium.

Det er likevel et faktum at husleierelasjonene er vesentlig lavere nå enn i trettiårene for både eldre og nyere boliger, men reduksjonen er langt fra så

sterk som tallene i denne boka tyder på. Beregninger foretatt av Oslo kommunes statistiske kontor tyder på at «gjennomsnittsfamilien» som i dag flytter inn i nye boliger i Oslo må regne med å bruke ca. 1/5 av sin inntekt for å bo, mens den i 1930-årene måtte bruke vel 1/4 til dette formål. På denne bakgrunn kan jeg heller ikke godta påstanden på side 169: «I motsetning til hva som i dag er tilfellet for nesten alle konsumvarer og tjenester, har etterspørselen etter «boligtjenester» ikke bestemt omfanget av boligproduksjonen». Forbrukernes kjøpeevne og behovsvurderinger er vel *ikke* satt helt ut av spillet? Nei, på andre punkter i boka er det påvist at det nok *ikke* er slik at boligene er kommet i samme klasse som f. eks. skolene.

Forøvrig er det ikke mange svakheter å peke på i denne boka — bortsett fra endel trykkfeil. En av de mer alvorlige finner vi i tabell II:48, hvor den offentlige sektor i Sverige får overskudd trass i at utgiftene er større enn inntektene. For den private sektor er det omvendt.

Men stort sett er dette en verdifull bok som kan anbefales til inngående studium — ikke minst blant representanter for de private kredittinstitusjoner og andre som har vist en så spesiell stor interesse for boligproblemene her i Norge i de senere årene. Særlig vil jeg anbefale avsnittet «Boligbyggingens finansieringsproblemer», hvor det bl. a. står: «Det ser ut til at det private kredittvesen i perioder med sterk konkurranse på kredittmarkedet har en tendens til å preferere investeringer i næringslivet... Bedriftene har en mye sterkere strategisk posisjon på markedet fordi de er godt organisert og har større makt og innflytelse i samfunnsapparatet.»

Ved å tegne

livsforsikring med familietillegg

kan De trygge familien med et beløp som virkelig monner mot et overkommelig utlegg til premie.

Eksempelvis kan en 28-årig økonom som nylig har giftet seg — eller som er klar over at det nu er på tide å gjøre det — for en årlig premie på kr. 385,— få en forsikring på kr. 10 000,— som utbetales ved hans 70. år eller tidligere død, med familietillegg som sikrer utbetaling av det femdobbelte beløp — kr. 50 000,— — ved død i de første 20 år.

Ved død innen 1. januar 1966 garanterer Norske Liv dessuten et tillegg som i dette tilfelle utgjør 15%, slik at den samlede utbetaling ved død før 1. januar 1966 blir kr. 57 500,—.

NORSKE LIV
Stiftet 1844

W. S. Jevons

(1835 – 1882)

Av cand. oecon. Kåre Amundsen

W. S. Jevons fikk sin akademiske utdannelse ved University College i London, i fagene matematikk, biologi, kjemi og metallurgi. På grunn av dårlig økonomi i familien måtte han avbryte studiene i 1853, 18 år gammel og dra til Australia. Her hadde han inntil 1858 en stilling ved det nyopprettede Sidney myntverk. I 1859 kom han tilbake til London for å fullføre sine studier, og i 1862 fikk han sin M.A.

Jevons fikk tidlig interesse for økonomikken, og han kom ikke til å fortsette med studier innenfor sin gamle fagkrets. I 1866 fikk han en lærerstilling i bl. a. politisk økonomi ved Owen College i Manchester, og i 1876 overtok han et professorat ved University College i London.

Jevons hadde imidlertid liten interesse for lærervirksomhet og en mindre god helse. Dette gjorde at han i 1880 trakk seg tilbake fra aktiv professorgjerning for mer å kunne ofre seg for vitenskapelig arbeid. Dette fikk han ikke drevet med så lenge, for alt i 1882, bare 46 år gammel døde han.

Det var J. S. Mills etterklassiske lærebygning som var rådende i engelsk sosialøkonomi før Jevons tid.

Jevons kom straks til å benekte Mills påstand om «at det ikke skulle være mer å gjøre på verdi og prisdannelsens område i økonomikken.» Samtidig, men uavhengig av K. Menger og L. Walras utvikler han den subjektive verdilæren og legger denne til grunn ved forklaringen av verdi og prisdannelsen. Liksom Walras og Menger kjente ikke Jevons til det tidligere arbeide av Gossen på dette området, men derimot hentet han ideene til sin subjektive verdianalyse i høy grad fra J. Bentham's «pleasure and pain»-lære.

Alt i 1862 hadde Jevons utarbeidet et lite skrift der han introduserte den subjektive verdilæren, uten at dette hadde vakt noen oppmerksomhet. I 1871 publiserer han så i bokform en mer gjennomarbeidet utgave av sin nye lære i «The Theory of Political Economy».

Denne boken vakte heller ikke noen oppmerksomhet blant engelske økonomer. A. Marshall var f. eks. svært kjøl i sin anmeldelse av boken, og mente den ikke inneholdt noe særlig nytt. Marshall hadde forøvrig utarbeidet en tilsvarende lære selv på den tiden, uten at han hadde offentliggjort denne.

Jevons fremla den nye læren i *matematisk* form, og liksom Walras som også var en matematisk utdannet økonom var han optimist når det gjaldt muligheten av å få målt de nye størrelsene *totalnytte* og *grensenytte* som ble introdusert som subjektive størrelser for de enkelte individene. Han har her det *kardinale* synspunktet og regner med at det i praksis skulle være mulig å måle nytten som en fysisk størrelse og kunne *sammenligne* disse for de enkelte individene.

På samme måten som K. Menger fikk Jevons bare

utviklet en *partiell statistisk subjektiv likevektslære*, mens Walras som bekjent også laget en *generell* utforming av denne.

Jevons hadde en naturvitenskapelig utdannelse. Her var han blitt trenet i å innsamle, ordne og behandle et kvantitativt observasjonsmateriale. På dette området var det gjort lite når det gjaldt den økonomiske vitenskapen.

Jevons kom nå til å gjennomføre en liknende bearbeiding av et kvantitativt statistisk observasjonsmateriale på det økonomiske område. Det var særlig *prisutviklingen over tiden* Jevons var interessert i å få kvantifisert. Her blir han den første til å lage en *generell prisindeks* som er renset for *sesongsvingninger*, bygget opp på grunnlag av mange forskjellige delindekser der han gjennomfører et bestemt veiningsprinsipp.

Ved studiet av prisutviklingen, som han hadde fått kvantifisert for størsteparten av første halvdel av det nittende århundre i England, ble han slått av de *regelmessige* svingningene som var tilstede. Med jevne mellomrom, etter en 10–11 års periode, var det tydelig et høyere prisnivå, mens det sank i de mellomliggende år.

Det var tidligere blitt undersøkt den eventuelle sammenheng som måtte være mellom *soflekkaktiviteten* og *prisene* på landbruksvarer i England. Her hadde en funnet en *dårlig* sammenheng. Nå hadde imidlertid Jevons fått høre at når det var lave priser på korn i India, så var det gode tider for produsentene i England, i første rekke de som produserte for eksport til India. Når inderne fikk billigere matvarer, kunne de kjøpe industrivarer bl. a. fra England. Den større etterspørsel utenfra skulle da få prisene i England til å stige.

Jevons kunne ikke komme bort fra soflekkteorien som en årsak til de bølgebevegelser han fant i sin prisindeksrekke. Uten at han kom til å foreta noen nærmere kvantitative undersøkelser holdt han fast ved forklaringen om at *soflekkaktiviteten* regelmessig forstyrret *matvareproduksjonen i India*, som igjen forårsaket regelmessige *etterspørselssvingninger* overfor engelske industriprodukter og dermed også regelmessige *prissvingninger* med en 10–11 års periodisitet.

Jevons hadde liten kontakt med folk, og han var innsluttet og en dårlig lærer. Dette førte til at han ikke dannet noen umiddelbar skole slik som Menger f. eks. i Østerrike hadde gjort. Menger hadde fra første stund en stor elevskare som han kunne dosere sine ideer for. I Østerrike dannet det seg snart en skole som benyttet den nye læren og utviklet den videre på nye felter. I England fikk også østerrikerne mer å si for den videre utvikling av den økonomiske vitenskap bl. a. ved den sterke tilknytning A. Marshall og Cambridge-økonome- ne hadde til Menger og østerrikerne.

Elektronisk databehandling i skattearbeid og folkeregistrering

Av cand. act. Else Marie Røed

Innledning

På den internasjonale kongress for administrativ vitenskap i 1959 ble det lagt fram som diskusjonsgrunnlag et notat: «*Automation — the relevant problems in public administrative agencies*». Dette avslutter med en klage over at «desperately little research into data processing is supported at the present time — most of the money is directed toward hardware development». Forfatteren antar videre at man ville få en meget tilfredsstillende avkastning ved å investere noen få hundre tusen dollar til administrativ forskning i tillegg til de hundreder av millioner som går til vitenskapelig forskning og maskinutvikling på dette område.

Når erfaringsgrunnlaget er tynt og solide undersøkelser få innen et nytt og ekspansivt felt, vil man være ekstra begjærlig etter pålitelige utredninger. Det fortjener derfor interesse også utenfor Sveriges grenser at det nå foreligger en utførlig utredning fra Uppbördsorganisationskommittén om «*Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsenet*».¹⁾

I Sverige er skattearbeidet og folkeregistreringen en statlig oppgave, med unntak av byer som har egne lokale skattemyndigheter. For statens vedkommende kommer kostnadene ved skattearbeidet og folkeregistreringen opp i vel 61 mill. sv. kroner. Det er altså en stor oppgave, og det har også vært et stort arbeid å utrede mulighetene for automatisering på dette felt.

Da dette later til å være et av de lykkelige tilfeller hvor man ikke kan klage over desperat lite forundersøkelser, kan det være umaken verd å ta en oversikt over omfanget av forarbeidet for automatisering på et slikt viktig område

innen offentlig forvaltning. Dessverre er ikke alle klar over at det skal mer til enn å bestemme seg for at «so ein Ding müssen wir auch haben».

Planleggingsarbeidet i Sverige

Statens Organisationsnämnd (tilsvarer Rasjonaliseringsdirektoratet i Norge) fikk sommeren 1951 i oppdrag å se på organisasjonsmessige spørsmål vedrørende folkeregistreringen. Dette oppdrag ble siden utvidet til også å gjelde skattearbeidet ved länsstyrelsene. En gruppe arbeidet med denne oppgave på heldags basis, og det ble også leiet hullkortmaskiner og foretatt forsøksvirksomhet med hullkort for skattearbeidet i et län.

I mellomtiden ble EDB-maskinene stadig mer aktuelle for kontorarbeid som innebar massebehandling av data. Dette førte til at Organisationsnämnden også måtte vurdere de nye muligheter denne teknikk innebar, og først i 1958 kunne den legge sitt forslag fram for Kungl. Maj : t. Forslaget innebar betydelige endringer i arbeidsmåter og organisasjonsform for de berørte instanser, da man var kommet til at det ved bruk av hullkort- og EDB-maskiner kunne oppnås betydelige besparelser.

Uppbördsorganisationskommittén ble så nedsatt samme år for å føre Organisationsnämndens arbeid videre. De foretatte undersøkelser hadde først og fremst vært rettet mot de tekniske problemer. Før gjennomføringen måtte de organisatoriske spørsmål utredes grundigere.

Den innstilling Uppbördsorganisationskommittén har avgitt er fremdeles bare en etappe i utredningsarbeidet. Komiteen mener at dette bør fortsette til utgangen av 1965, og antar at man trenger 25—30 personer til dette arbeid. Kostnadene for dette er beregnet til 3,5 mill. sv. kroner. Dertil kommer forsøksvirksomhet innen

et län, beregnet til vel 1 mill. sv. kr. Til selve systemomlegningen beregnes å gå med vel 12 mill. sv. kr., og til opplæring 400 000 sv. kr. Rundt regnet blir de samlede kostnader ved gjennomføring av EDB-opplegget anslått til 20 mill. sv. kroner.

EDB-opplegget for skattearbeidet forutsettes å skulle gjennomføres for riket som helhet ved årsskiftet 1965/66. Dette er nesten 15 år etter at de første undersøkelser ble påbegynt, og nesten 3 år etter at Organisationsnämnden avgå det forslag til teknisk løsning som i prinsippet er blitt godtatt. Så omfattende er forarbeidene for en mer gjennomgripende overgang til EDB for store og viktige arbeidsoppgaver.

Det nye system

Ved skattearbeidet i Sverige brukes i dag i stor utstrekning adressemaskiner. Slike maskinlegg er knyttet til hvert län. Ved overgang til EDB-metoder kan man tenke seg forskjellige måter for organisering av maskininstallasjonene. Her har Uppbördsorganisationskommittén kostnadsvurdert 3 alternativ:

1. 24 mindre anlegg (länsystemet);
2. flere län samarbeider om et EDB-anlegg (regionsystemet);
3. et sentralt anlegg for hele landet (rikssystemet).

I tillegg vil komme hullkortanlegg ved hvert län. Undersøkelser har gitt som resultat at de samlede maskinkostnader ved rikssystemet vil bli 27 mill. sv. kr. For 9 regionale anlegg vil kostnadene bli ca. 40 mill. sv. kr. og for et länsystem ca. 55 mill. sv. kroner.

Fra et økonomisk synspunkt er altså rikssystemet desidert overlegent. Dessuten har komiteen vurdert andre krav som er relevante ved valg av organisasjonsform:

¹⁾ SOU 1961 : 4.

funksjonsduelighet, smidighet, muligheter for datautbytte, tilgang til register over befolkningen og funksjonsduelighet under krigsforhold. Komiteen finner at rikssystemet innebærer en viss risiko for avbrudd ved maskinfeil. Den mener at rikssystemet bare kan aksepteres under forutsetning av at statsforvaltningen har adgang til en annen maskininstallasjon som kan komme inn som reserve. En slik installasjon vil man imidlertid få i det statistiske sentralbyrå. Komiteen mener at lænsystemet vil ha visse fordeler med hensyn til smidighet, bl. a. fordi transport av hullkortene faller bort. Alle hensyn tatt i betraktning finner imidlertid komiteen at rikssystemet er å foretrekke.

Dette innebærer imidlertid ikke at avgjørelsesfunksjonene skal overføres til den sentrale enhet. Disse skal fortsatt ligge hos de lokale og regionale myndigheter.

Maskinutrustning

Komiteen har innhentet forslag til systemløsning fra 3 forskjellige produsenter. Etter granskning

og justering av disse forslag er de blitt vurdert på grunnlag av følgende faktorer:

Årlige driftskostnader

Løsning av forelagte testproblemer

Driftsegenskaper (sikkerhet for riktig bearbeiding, sikkerhet mot driftsavbrudd)

Forhandlerens ressurser med hensyn til maskinteknisk service

Tilgang på reserve-utrustning.

Ved bedømmelsen ble de to første punkter tillagt størst vekt. Dessuten ble det krevet at maskinutrustningen skulle være helt utprøvet og i praktisk bruk ved bestillingstidspunktet.

Sammenligningen ga som resultat at IBM-maskinene ble foretrukket. Det system som kommer på tale er dels en EDB-maskin av typen IBM 7070, dels 5 mindre EDB-maskiner av typen IBM-1401 og dessuten hullkortmaskiner.

Anskaffelseskostnadene for EDB maskinene er anslått til 16.2 mill. sv. kr. Hullkortmaskinene anslås å ville koste ca. 10.3 mill. sv. kr. Det er ennå ikke tatt standpunkt til om maskinene skal kjøpes eller

leies, men i kostnadskalkylene blir det regnet med kjøpesummen.

Den beregnede belastning på maskinene kommer til å variere meget i løpet av året. Ved toppbelastning må maskinene være i drift bortimot 3 skift i døgnet. I gjennomsnitt for hele året anslås 1401-maskinene til å brukes i 2 skift og 7070-maskinen i 1½ skift.

Innsparing

Innsparingen kommer i alt vesentlig fra inndragning av stillinger. Man regner med en netto nedgang på 800 av fast ansatt personale. Når maskinkostnadene regnes med, amortisert over 7 år, blir de årlige kostnader ved det nye EDB-systemet kalkulert til 51 mill. sv. kr., dvs. vel 10 mill. sv. kr. eller 17 prosent mindre enn nåværende kostnader. Kostnadene ved EDB-systemets gjennomføring er da ikke regnet med. Som før nevnt blir disse anslått til 20 mill. sv. kr. Tar man dette beløp i betraktning, amortisert på samme måte som maskinkostnadene, blir den årlige innsparing vel 6 mill. sv. kr.

Skrivestuer

så øke arbeidsytelsen hos maskinskriverne.

En fordel som en ofte under vurderer nytten av, er kontroll- og arbeidsmålingsmulighetene. Disse er meget gode når en har spesialisert skrivefunksjonen.

I en skrivestue vil det som regel være tilstrekkelig med en totalmåling av arbeidet. Det finnes mange normer som en kan sammenholde resultatet med, slik at en vet hvor landet ligger. De maskinskrivere som ikke aksepterer en moderat form for arbeidsmåling, er antakelig ikke verd sin lønn.

Så dyre som skrivemaskiner etter hvert er blitt, er det videre av en viss økonomisk betydning at det blir skrevet kontinuerlig på dem.

For kontorer med liten kontorplass vil erstatning av flere forværelser med skrivestuer gi en viktig fordel, nemlig sparing av plass. Det bør også nevnes at kor-

rekturlesning lettere kan utføres økonomisk og effektivt når en har skrivestuer.

Journalist Ruth Bjørneboe i «Dagbladet»:

Rasjonaliseringsdirektoratet griper inn med hard hånd innen statsadministrasjonen. I Regjeringsbygget rasjonaliseres det — kynisk og brutalt. *Effektivitet* er dagens slagord. Omorganiseringen av kontorarbeidet skal legge forholdene bedre til rette for personalet!

I departementene pågår sentraliseringen av skrivearbeidet for fullt. Det er opprettet skrivestuer der personalet nyskriver fra konsepter eller diktafon fra halv ni til halv fire. Foreløpig sitter det 5—6 damer på hver skrivestue. Meningen var, så vidt vi vet 14, men lokalene er for små. Ca. 35 kvadratmeter er gitt de 5—6 som sitter der i dag.

Ledere passer nøye på at effektivitetsprogrammet blir overholdt.

Det er like før det brukes stoppeklokke når damene skal ha sine 20 minutters kantinepause eller de skal et nødvendig ærend der det står Damer på døra.

Det er kanskje fare for at arbeidslysten og innsatsen dabber noe av etter hvert. Menneskene vil nå engang ikke være roboter. Det er de departementale kontordamer blitt i og med skrivestuen med ledere: 1. skriveleder, 2. viseskriverleder, 3. gruppeskriverleder, 4. etasjeskriverleder. Det skal mindre til for å skape forvirring.

En vesentlig ting som skrivelederen må passe på er at det blir skrevet så og så mange *uniter* pr. skrivende person i løpet av kontortida. En unit — hva i all verden er det? Så vidt vi har forstått er det et brev med så og så mange linjer. Har man skrevet én unit, så er det *ett* punkt. Og en skal ha et maksimum eller minimum av punkter på så og så lang tid. Den som har skrevet flest punkter pr. dag får honnør. Vi er ikke helt sikre på om de får stjerne eller engel med glansbilde.

Utenlandshjelp i perspektiv

The Flow of Financial Resources to Countries in Course of Economic Development 1956—1959. OEEC, 1961.

Når den nye organisasjonen OECD trer i virksomhet i september i år vil den som basis for sin ko-ordinering av hjelpen til underutviklede land ha en undersøkelse foretatt av forgjengeren OEEC. Undersøkelsen, som ble lagt fram i mars, gir fyldige opplysninger om den økonomiske bistand som er gått fra utviklede land i Vest-Europa og Nord-Amerika til underutviklede land i perioden 1956—1959.

OEEC-analysen er en rett fram undersøkelse av den samlede strøm av finansielle ressurser i disse fire årene. Det kan av og til synes som om litt for mye er inkludert. Slik resultatet nå framkommer, er det ikke godt å si hva det inneholder. Slutt-summene dekker offentlige lån og gaver, både bilaterale og multilaterale, og svært mange former for privat kapitaleksport. Selv om den mest kortsiktige verekreditt er forsøkt holdt utenfor, er det tatt med relativt kortsiktige private kreditter. Det blir heller ikke skilt mellom utviklingshjelp og ikke-utviklingshjelp. I prinsippet er militær hjelp holdt utenfor, men det forhindrer ikke at en vesentlig del av den amerikanske assistanse kan grupperes under tittelen «defence support». Dvs. at vi her står overfor en ikke-militær støtte med militær målsetting. Noe av denne hjelpen er nyttet til privat og offentlig forbruk og bare en del til utviklingstiltak. Hjelpen fra tidligere akseland omfatter krigsskade-

erstatninger, bl. a. de tyske erstatninger til Israel. Det er en av grunnene til at tyskerne nå kan slå seg på sitt bryst og hevde at de i grunnen gjør mer for de underutviklede land enn de fleste andre, og at dersom det skal bli en utjamning — som foreslått av amerikanerne — skal det i alle fall ikke bli på tysk bekostning. Høye tall for enkelte kolonimakter, som Frankrike og Portugal, kan delvis bli forklart med at moderlandets bidrag til løpende administrasjonsutgifter i koloniene er tatt med.

Med disse innvendinger kan hovedresultatene oppsummeres slik: Den samlede strøm av kapital fra de industrialiserte land i Vest-Europa og Nord-Amerika til underutviklede land økte fra en gjennomsnittlig årsrate på 3.5 milliarder dollar i perioden 1950—55 til 6.9 milliarder dollar i årene 1956—59. Over halvparten av pengene ble gitt ved bilaterale offentlige avtaler og bare 7 prosent gjennom multilaterale institusjoner eller organisasjoner. Halvparten av de bilaterale og 40 prosent av de multilaterale bidrag kom fra Sambandstatene. Frankrike, Storbritannia og Vest-Tyskland svarer tilsammen for 80 prosent av de ressurser som kom fra Vest-Europa. Selv om dette først og fremst er en undersøkelse av kapitaleksporten fra de såkalte vestlige land, har OEEC også forsøkt å beregne tilsvarende totaltall for andre land. Den ikke-militære bistand fra Østblokken og Japan er beregnet til henholdsvis 140 millioner og 150 millioner dollar gjennomsnittlig pr. år

i fireårsperioden. Det må her skytes inn at undersøkelsen er lagt opp etter betalingsprinsippet. Østblokkens inngåtte forpliktelser (kreditt og gaver) beløp seg til 2.3 milliarder dollar i dette tidsrom. Dette tall omfatter ikke bistand til underutviklede land innen Østblokken.

Norges innsats virker svært beskjeden hvordan en enn ser på det. Den norske bistand ligger klart under gjennomsnittet for de industrialiserte land i Vest-Europa. I oppstillingen nedenfor er OEEC's gjennomsnittlige årstall vist som prosentvis andel av brutto nasjonalproduktet i 1959:

	Netto	Brutto
Vest-Europa i alt	1.21	1.23
Norge	0.04	0.13
Danmark	0.22	0.23
Sverige	0.25	0.25
Sambandstatene	0.73	0.73

Bare to vest-europeiske land — Østerrike og Irland — ligger lavere enn Norge.

OEEC's bruk av såkalte nettobegrep trenger en forklaring. Nettoen framkommer etter at den hjelp industrilandet har mottatt fra Verdensbanken er trukket fra, og Norge har som kjent mottatt store lån, bl. a. til kraftutbygging, de siste årene. En slik beregningsmåte må være begrunnet med at industrilandet ved å motta lån fra internasjonale institusjoner reduserer de ressurser som ellers ville gått til underutviklede land. En slik vurdering kan vanskelig forenes med det faktum at betalinger fra internasjonale institusjoner til underutviklede land i denne perioden økte svakere enn netto bidrag fra industriland til institusjonene.

Diskusjonen mellom de vestlige allierte dreier seg nå om en «rettferdig» fordeling av byrdene. De enkelte lands politiske statistikere og public-relations-menn har hittil hatt forholdsvis fritt spill. Det er slett ikke sikkert at denne publikasjonen vil gjøre arbeidet vanskeligere for dem. Men et grunnlag for videre arbeid er utvilsomt lagt. Ett synes i alle fall klart: Den norske vanen med å peke på vår innsats som noe enestående kan med god grunn bli kalt en uvane.

Erling Nypen.

HAR DU LEST?

Global arbeidsdeling

I en artikkel «U-landshjelp og handelspolitikk» i Affärsvärlden nr. 9/1961 trekker professor *Anders Östlund* opp retningslinjer for en samordning av de rike lands og utviklingslandenes handelspolitikk i «utvecklingsvänlig anda». Forfatteren går inn for en «dynamisk global arbeidsfordeling»: «Denna bör fungera så, att u-länderna efter hand som de utvecklas industriellt är fria att plocka åt sig först enklare industriella arbetsuppgifter.... och därefter gradvis mer avancerade sådana. Samtidigt därmed bör.... r-länderna med glädje lämna ifrån sig till u-länderna, med början nedifrån, det ena skiktet efter det andra i den industriella hierarkipyramiden, och kompensera sig genom att själva klättra allt högre i industriell utveckling och genom att gradvis bredda de högre skikten i sin industrihierarki.» Forfatteren vil lette gjennomføringen av en slik arbeidsdeling ved et system med varierende beskyttelsestoll basert på en serie normtall for forskjellige land og forskjellige industriprodukter.

I Sparebankbladet nr. 1/1961 skriver direktør *Johs. Aurøy* om «Kredittforsikring og finansieringsgarantier ved eksport». Artikkelen gir en oversikt over den norske eksportgaranti-ordning fra 1920-årene til høsten 1960 da Statens Eksportkredittkommisjon ble avløst av Garanti-Instituttet for Eksportkreditt. Eksportgarantiene omfatter nå over 80 forskjellige land og praktisk talt alle varegrupper innen norsk eksport. Garantier i forbindelse med entreprenørarbeider i utlandet o.l. hører også under instituttet. Forfatteren redegjør for de to hovedformer av virksomhet under garantiordningen: kredittforsikring og finansieringsgarantier.

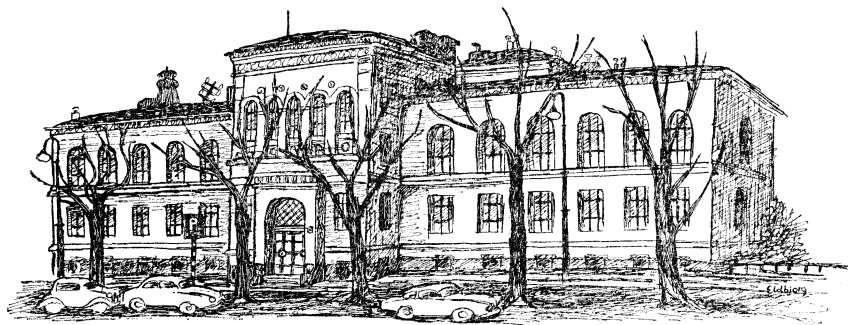
Eksportgarantier

USA-investeringer i Europa

I en artikkel i det danske Finanstidende nr. 20/1961 med overskriften «Attraktivt at investere i Europa» skrives det om den meget betydelige stigning som i de siste par år har funnet sted i amerikanske bedrifters investeringer i Vest-Europa. Fra 1959 til 1960 økte disse investeringer med 20 prosent, og det regnes med ytterligere 30 prosent øking fra 1960 til 1961. I løpet av et par års tid har rundt 600 USA-firmaer etablert seg i Vest-Europa, særlig i Frankrike, Italia og Vest-Tyskland.

Norges Industri nr. 3/1961 bringer en artikkel av redaktør *Odd M. Valmøt* med overskriften «I strandkanten finnes råstoff nok for en storindustri». Norge produserer i dag halvparten av verdens samlede forbruk av tangmel. Til dette går imidlertid med bare 1 prosent av den årlige algetilvekst langs vår kyst. Artikkelen redegjør for de bemerkelsesverdige forskningsresultater som er oppnådd ved Norsk Institutt for Tang- og Tareforskning, og framholder at vi her har en industri med store ekspansjonsmuligheter. Det pekes bl. a. på at tangmelproduksjon ligger godt til rette for sildoljefabrikker, som jo har sitt maskineri stående ubrukt størsteparten av året.

Ny storindustri?

Norske studenter

og utviklingslandene

I midten av mars arrangerte Norsk Studentsamband et seminar om norske studenter og hjelpen til utviklingslandene.

Noen av de spørsmålene som ble tatt opp på seminaret var: hvordan få et stabilt finansielt grunnlag for hjelpearbeidet fra studenter til studenter, og hvilke former for hjelp er mest hensiktsmessige. Det ville føre for langt å gå inn på hele diskusjonen, men et par punkter kan det være på sin plass å ta opp.

På seminaret ble det foreslått at norske studenter, i likhet med de svenske og finske, pålegger seg en frivillig hjelpeavgift på 15—20 kroner året, som betales sammen med semesteravgiften. Forslaget ble godt mottatt, og det kommer vel før eller seinere opp på almannamøtene. Det kan nevnes at i Sverige er det 90 prosent oppslutning om avgiften på mange læresteder.

Så er spørsmålet, skal pengene brukes til å ta stipendiater til Norge, eller skal de brukes til å finansiere utdanning for t. d. afrikanske studenter i England, eller i Afrika i den utstrekning det måtte være mulig.

Det er enighet om at i de fleste tilfelle er det lite hensiktsmessig å få studenter helt opp til Norge for å gi dem en full akademisk utdanning fra artiumsnivået. Men mange deltakere mente at når det gjaldt enkelte studier, hvor Norge ligger spesielt langt fremme, kan en basere seg på å gi utenlandske studenter full utdanning her i landet. De tenkte da særlig på et studium som sosialøkonomi.

Det kan være delte meninger om hvorvidt det sosialøkonomiske studiet, slik vi driver det her i landet, er særlig nyttig for afrikanske eller sør-amerikanske studenter. På den annen side har vi den situasjon at av tjue, som søker om stipendium fra den norske Sør-Afrika komitéen, ønsker halvparten å komme til Norge for å studere medisin, den andre halvparten vil studere sosialøkonomi.

Enkelte har vært inne på tanken om å opprette en egen sosialøkonomisk linje ved Universitetet i Oslo for studenter fra utviklingslandene. Der skulle undervisningen delvis foregå på engelsk, og hovedvekten skulle bli lagt på de økonomiske problemene studentene ville møte hjemme i sine egne land.

Hittil har ikke denne tanken vært gjennomtenkt særlig grundig. Det er langt fra sikkert at det er mulig, eller ønskelig, å gjennomføre et slikt prosjekt, men det er ihvertfall noe som fortjener en grundig diskusjon.

H. B.

Praktisk forsikringsmatematikk

I følge utkastet til ny studieplan for aktuarstudiet, skal eksamenskarakteren i sosialøkonomi beregnes slik:

«Ved de skriftlige besvarelser veier hvert av fagene likt. Gjennomsnittskarakteren for de muntlige prøver regnes sammen med den skriftlige gjennomsnittskarakter til en karakter x , idet den skriftlige karakter herunder gis dobbelt vekt. Karakteren x omregnes til en karakter y etter formelen

$$y = 1.00 + 0.50 (x-1) + 0.475 (x-1) (x-2)$$

Sportsnytt

Økonomenes har gjort en sterk innsats på det sportslige området i vår. Frederiksgate vrirer plutselig av skiløpere, hånd- og fotballspillere og fri-idrettsfolk, foruten at de tradisjonsrike sportsgrener bordtennis og sjakk blir holdt i god hevd.

Økonomenes lag vant fakultetsmesterskapet i håndball, og fikk en nydelig pokal. Den ble krympet i dertil egnede former i restauranten på Sogn lørdag den 15. april. Laget vant alle kamper det spilte, unntatt mot juristene. Det gikk hardt for seg de tre dagene mesterskapet varte. Samtlige deltakere ble såret, men de kunne treste seg med at motstanderne hadde det enda verre: økonomenes bet fryktelig fra seg. Bare én av spillerne våre ble utvist, men det nå skyldes at håndballreglene nå tillater brytekamp på banen.

I fakultetsmesterskapet på ski stilte økonomenes med 26 mann og et par damer, og fikk pokalen for størst prosentvis deltakelse. I lærerklassen var det 7 deltakere, hvorav 4 økonomer. Cand. oecon. Kåre Amundsen ble nr. 1 forfra, de øvrige ble nummer en, to og tre bakfra, hvilket må sies å være respektabelt.

Studentene Tøraasen og Einarsen ble nummer en og to forfra i turistklassen, til stor heder for dem selv og Frederiksgate.

Forøvrig har Frederiks-mesterskapet i bordtennis pågått kontinuerlig de siste tre månedene. Det er på tale å arrangere en turnering i sjakk, men deltakelsen ventes å bli så stor, at det spors om det blir teknisk mulig.

y er fagkarakteren i sosialøkonomi. Den angis med to desimaler.

Den omregnede karakter etter bestått eksamen i sosialøkonomi blir dog ikke i noe tilfelle å sette dårligere enn 3.25.

Dessverre var det en trykkfeil i forrige nummer av Sosialøkonomen: det er 13 studenter som har meldt seg opp til 1. avdeling, ikke 9.

Medansvar i planlegging . . .

ikke er kommet ordentlig ut av en teoretisk-økonomisk sirkeltenking. Mitt poeng er at selv om vi snakker om at nasjonalbudsjett og langtidsprogram er økonomisk planlegging, så har disse i hvertfall hittil vært hva jeg vil kalle passive planer. Vel, det er nok grunn til å tro at det langtidsprogram som kommer kanskje blir mer aktivt, det skjer jo en utvikling, og teknikken eller redskapene er jo langt bedre enn da det første langtidsprogram ble satt opp. Jo da, vi har regionale planer også og de er all ære verd, men hvordan er det når sysselsettingen står i fare? Er det ikke omtrent bare veivesenet som skal klare biffen gjennom ekstramidler? Områdeplanleggingen er under utvikling og vil få økt betydning, men saken er den — nå setter jeg saken på spissen og der står den godt — vi har ikke for alvor erkjent og akseptert den mulighet som ligger i å øke effektiviteten gjennom en virkelig planmessig styring av ressursene.

Og hvorfor ikke? Vel, kanskje det er noen menneskelig irrasjonelle momenter som kommer inn. Ikke vet jeg, men det gjør seg nok gjeldende en sterk personlig, kanskje ubevisst reaksjon mot alt snakket om effektivitet. Vi vil øke vår levestandard, men ser kanskje skyggen av spøkelser.

— Dette gjelder den offentlige forvaltning generelt, men hvordan er forholdene i de enkelte virksomheter?

— Virksomhetene skal også formulere sin målsetting og legge sine planer. Jo bedre grunnlag de har å bygge på, jo bedre kan dette gjøres og ikke minst kan målsettingen og planene bedre tilpasses samfunnets krav. Men hvordan er det nå, er vi kommet dit at alt er klart og skjer i harmoni? Det er gjennom budsjettarbeidet avveiningene finner sted, og her skjer det en utvikling. Ved å bedre budsjettarbeidet ytterligere kan en sikkert oppnå betydelig effektivitetsøkning. Og ikke minst ved at de enkelte virksomheter utarbeider planer for virksomheten både på kortere og lengre sikt. Forutsetningen tror jeg må være at målsettingen for de enkelte virksomheter klar. Det er en rekke spørsmål som må avklares før en kan legge opp planer for hvordan virksomheten skal drives, og før dette er gjort, skal det godt gjøres å stille opp et budsjett som er realistisk og som det virkelig går an å ta standpunkt til. Det er Stortinget som i siste hånd skal ta standpunkt, og for meg synes det som om det de har å bygge på ikke alltid er like godt fundert.

— Er det ikke også på disse felter en positiv utvikling?

— I løpet av en del år vil vi sikkert få oppleve at planleggingssiden blir viet langt større oppmerksomhet. Mange har allerede kommet langt. Tollvesenet holder for eksempel på med en 10-års plan. Norges Statsbaner har sin moderniserings- og rasjonaliseringsplan. En slik plan avklarer hvilke

samfunnsmessige krav det skal stilles til f. eks. jernbaneytelser og hva oppfylling av disse kravene koster. Men det er ikke nok at enkelte etater arbeider på denne måten, de enkelte etater og virksomheter henger sammen og planene må koordineres. Dette er også en vesentlig funksjon og virker i høyeste grad inn på effektiviteten.

— Hva med det vanlige rasjonaliseringsarbeidet?

— Det er viktig å finne bedre arbeidsmetoder, den beste organisasjon osv. Slik rasjonaliseringsarbeidet hittil har vært drevet, har det møtt en del motstand. Dette henger sammen med at hver enkelt av oss ikke føler oss medansvarlige når det gjelder effektivitetsspørsmål. Etterhvert som det blir lagt større vekt på planleggingssiden, vil det bli mulig å bedre dette. Gjennomføringen av planene må skje i samarbeid mellom ledelsen og de ansatte. Kanskje en også kommer dit at det blir alminnelig å samarbeide om selve innholdet i planene. Enkelte er allerede kommet et stykke på vei og har vunnet på det. I den nye avtalen om samarbeidsutvalg ved statens virksomheter er det nettopp lagt vekt på samarbeid om planer, både kortsiktige og langtidsplaner. Samtidig er informasjonssiden ytterligere forsterket. Vår effektivitet vil i stor grad avhenge av hvor godt vi makter å samarbeide og dermed også løse de menneskelige problemene.

Ferieplanlegging

i samråd med

ferie - eksperter

Alltid og overalt

våre billetter for

buss - båt - fly - tog

STUDENTENES REISEKONTOR

Uranienborgveien 11, Oslo

Tlf. 69 45 90

Løveningsnytt

Sosialøkonomisk Samfunn

Generalforsamlingen

21-3

Årets generalforsamling ble fredelig, men positiv. Frammøtet var dessverre ikke som det burde være. Det var snarere færre enn flere enn på et vanlig medlemsmøte. Men om det ikke resulterte i så mange vedtak, ble det lansert flere tanker som kan være nyttige å ta med seg for det nye styret.

1. *Dirigent.* Etter forslag fra formannen, Egil Bakke, ble Idar Møglestue valgt til generalforsamlingens dirigent.

2. *Beretning.* Hovedstyrets beretning ble gjennomgått uten at det kom fram bemerkninger av betydning.

3. *Regnskap.* Revisors beretning ble lest opp av dirigenten, i det ingen av revisorene, Bjørnulf Sandberg og Even S. Engelstad, hadde anledning til å være til stede. Regnskapet med revisors beretning ble godkjent og Hovedstyret gitt ansvarsfrihet. Spørsmålet om de relativt store beløp som den ubetalte kontingenten representerer ble atter en gang tatt opp. Blant andre var Paal Bog og Jon Skarholt inne på problemet. Sekretæren viste til den totalt sett gunstige kontingentinngangen i 1960, og trodde det var gode muligheter for å få den overveiende del av den utestående kontingent ved årsskiftet.

4. *Budsjett, kontingent.* I det materiale som var sendt medlemmene i sammenheng med generalforsamlingen var det gitt forklaringer og kommentarer til flere av budsjettpostene, og innleggene på generalforsamlingen

kom i sin helhet til å dreie seg om driften av Sosialøkonomen. Aukrust spurte om Samfunnets medlemmer stadig var villige til å ofre så store beløp som budsjettet for 1961 antyder for å få et tidsskrift. Spørsmålet var neppe uttrykk for et negativt syn på Sosialøkonomen. Snarere tvert i mot. Etter at formannen hadde minnet om at det etter hovedstyrets oppfatning er rimelig å se en vesentlig del av det beløp som overføres fra Samfunnet til Sosialøkonomen som betaling av medlemmenes abonnement på bladet, og at et økonomiutvalg som allerede kan peke på lovende resultater, er i arbeid, viste det seg at Aukrust var en av de ivrigste til å finne på nye utveier til å øke Sosialøkonomens inntekter. Generalforsamlingens reaksjon måtte i det hele tatt gi hovedstyret impulser til å intensivere arbeidet for å bedre tidsskriftets økonomi.

Det ble vedtatt å opprettholde de kontingentsatser som ble vedtatt på fjorårets generalforsamling. For tidsrommet 1/4 1961—31/3 1962 gjelder dermed følgende kontingentbestemmelser:

Kr. 10 pr. måned for statsansatte bosatt i Osloområdet.

Kr. 8 pr. måned for statsansatte bosatt utenfor Osloområdet.

Kr. 8 pr. måned for privat- og kommuneansatte bosatt i Osloområdet.

Kr. 6 pr. måned for privat- og kommuneansatte bosatt utenfor Osloområdet.

Kandidater i halvdagsstilling halvparten av disse satsene.

Studenter og andre som er stilt likt med studenter, kr. 5 pr. semester.

5. *Lovenes § 34.* I hovedstyrets kommentarer til balansekontoen pr. 31/12 1960 heter det: «Styret er av den oppfatning at en vesentlig del av Samfunnets kapital må kunne plasseres mer innbringende enn tilfellet er nå. En vil som egen sak på generalforsamlingen ta opp forslag om en særskilt lovbestemmelse (nytt punkt 11 i prg. 34) om anbringelse av Samfunnets midler.»

Generalforsamlingen sluttet helt opp om hovedstyrets syn på dette spørsmålet og hovedstyrets forslag til nytt

En skattedom

Norges Akademikersamband har vært av den oppfatning at språklærere i den høyere skole må ha krav på fradrag ved skatteligningen for utgifter til med visse års mellomrom å delta i språkkurs i de land hvis språk de underviser. For en tid tilbake ble en slik sak om fradragsrett for en adjunkts deltakelse i Goethe-kurs i Tyskland vunnet enstemmig ved Eidsivating Lagmannsrett. Ved dom av 6. februar 1961 ved Frostating Lagmannsrett (2 mot 1 stemme) har en lektor som underviser i engelsk oppnådd fradragsrett for sine utgifter til et sommerkurs i England. I domspremissene heter det bl. a.:

«Lagmannsretten kommer således til at lektor Nilssens deltakelse i kurset var en del av den byrde som påhvilde ham i hans embete, og at de utgifter som

var forbundet med kurset ved ligningen derfor må fradras hans bruttoinntekt for 1957, hvorfor hans påstand må tas til følge.

Uten at loven forstås på denne måte blir det etter lagmannsrettens mening også mindre god sammenheng i ligningspraksis på området. Således blir det ved ligningen gitt fradrag i inntekten for utgifter ved kjøp av faglitteratur som er nødvendig og som man anskaffer for å følge med i utviklingen innen sitt yrke. Det samme synes da tilsvarende å måtte gjelde f. eks. utgifter ved studiereiser med samme formål. Videre er reisestipendier antatt å være fritatt for inntektsbeskatning i den utstrekning hvori de tjener til å bestride utgiftene ved reisen. Men har en stipendiat således krav på fradrag ved inntektsligningen for utgiftene ved den reisen som stipendiet er bestemt til å bestride, synes det samme også å måtte gjelde hvor utgiftene ved studiereisen bestrides av vedkommende selv.»

punkt 11 i prg. 34 ble vedtatt med en tilføyelse i 11, c. etter forslag fra Aukrust. Det nye punkt 11 i prg. 34 har dermed følgende ordlyd:

«Hovedstyret skal:

.....

11. anbringe Samfunnets midler på følgende måte:
 - a. i kasse,
 - b. i obligasjoner som er utstedt av eller garantert av den Norske Stat,
 - c. i norske kommuneobligasjoner,
 - d. i bank eller postgiro,
 - e. i andre verdipapirer, herunder aksjer i børsnoterte selskaper, som etter sin art og den sikkerhet de byr kan stilles i klasse med de ovenfor nevnte,
 - f. i henhold til de beslutninger som Generalforsamlingen gjør om disponering av Samfunnets midler.»

6. Valg. I den innstilling fra valgkomiteen som var tatt inn i Nytt fra Samfunnet 4/61 var det ikke ført opp noen formannskandidat. Formannen i valgkomiteen, Gunnar Bramness, kunne nå fortelle at Egil Bakke på grunn av den situasjon som dermed var oppstått var villig til å fortsette som formann i ytterligere ett år. Bakke gjorde oppmerksom på at han påtok seg jobben i tiltro til valgkomiteens forsikring om at de undersøkelser som var foretatt tydet på at det ville bli vesentlig lettere å skaffe en formannskandidat neste år. Hovedstyret fikk dermed følgende sammensetning i tidsrommet 1/4 1961—31/3 1962:

Formann: Egil Bakke

Styremedlemmer: Kjell Rønnes (ikke på valg)

varamann: John Eid (ikke på valg)

Juul Bjerke (valgt for 1 år)

varamann: Ragnvald Valheim (ikke på valg)

Representanter for gruppene:

Statsgruppen: Idar Møglestue (ny)

varamann: Kolbjørn Pollen (ny)

Privatgruppen: Per Monsrud (ny)

varamann: Olaf Gunntveit (ny)

Studentgruppen: Aina Uhde (ikke på valg)

varamann: Fer Polden (ikke på valg)

Eva Nygren (ny)

varamann: Arne Sørli (ny)

Revisorer: Ivar Stugu (ikke på valg)

Roar Wist (ny)

varamann: Kjell Lier (ny)

Kontrollkomite: Harald Hanssen-Bauer (ikke på valg)

Turid Sletten (ikke på valg)

Steinar Sørbotten (ny)

Valgkomite:

Tor E. Haug, formann

Gunnar Bramness

Jon Skarholt

Ivar Jakobsen

med

Rolf Hasselgård som varamann.

Denne sammensetning er identisk med den som gjaldt for 1960, bortsett fra at Ivar Jakobsen er rykket inn i stedet for Aud Riså og Tor E. Haug er pålagt formannsvervet i stedet for Gunnar Bramness.

Jahn Halvorsen om aktuelle handelsproblemer på medlemsmøte 14-3

I formannens fravær ble møtet ledet av studentstyreprerentanten, Aina Uhde, som presenterte foredragsholderen med en nydelig liten introduksjonstale. Aina Uhde antydte blant annet at dette handelspolitiske foredraget med fordel kunne innpasses i styrets sterkt geografisk orienterte foredragsopplegg for vårsemesteret 1961 (Egypt, Ghana, China).

Ekspedisjonssjef Halvorsens foredrag — eller «kåseri» som han ønsket å kalle det — kom i meget liten utstrekning til å dreie seg om utviklingsland, men for den overveiende del om de handelspolitiske sammenslutninger GATT, OEEC, CEE og EFTA. Kåsøren viste seg å være så vel orientert i dette stoffet at det knapt ble til å unngå at kåseriet ble sterkt teknisk orientert og ble nokså mye konsentrert om import- og eksportandeler, tollbestemmelser og tempoet i den nedsettelse av de ytre tollsatser som blir foretatt av «de seks» og «de sju». Jahn Halvorsen understrekte blant annet at gode konjunkturer har gitt «de seks» en «flying start». Han kom også inn på de utenrikspolitiske mål som de store nasjoner fremmer gjennom handelspolitiske organisasjoner. Kåseriets innhold var ellers lite egnet til å gjengis i et kort referat.

I det etterfølgende ordskifte deltok Gunnbjørn Dalgard og Håkon Sannes.

Redaktører:

Paal Bog — Erik Botheim

Redaksjonssekretær:

Leif Skaug

Studentredaktør:

Hilde Bojer

Redaksjonens adresse: Frederiksgate 3, Oslo

Sosialøkonomen utkommer med 10 nummer pr. år og sendes gratis til medlemmene av Sosialøkonomisk Samfunn.

Abonnementspris kr. 30.- pr. år.

Løssalg kr. 3.- pr. nr.

Henvendelser om abonnement og forsendelse rettes til
UNIVERSITETSFORLAGET, Karl Johans gate 47, Oslo

Tel. 33 71 43 - Postgiro 15 530

ANNONSEPRISER:

Bakre omslagsside kr. 300.-

1/1 side kr. 250.-

1/2 side kr. 150.-

1/4 side kr. 90.-

1/8 side kr. 55.-

1/16 side kr. 35.-